

Lauri Hokkanen

**KENEN
JOUKOISSA
SEISOIN**

TAISTOLAISET JA VALTIOTERRORIN PERINTÖ

DOCENDO

***KENEN
JOUKOISSA
SEISOIN***

Lauri Hokkanen

***KENEN
JOUKOISSA
SEISOIN***

TAISTOLAISET JA VALTIOTERRORIN PERINTÖ

DOCENDO

Copyright © Lauri Hokkanen ja Docendo 2021

Tämän teoksen tekstin ja kuvien jäljentäminen ilman lupaa painamalla, monistamalla, skannaamalla tai muilla tavoin kielletään tekijänoikeuslain mukaisesti.

Layout ja taitto: Keski-Suomen Sivu Oy
Kansi: Marjaana Virta
Kustannustoimitus: Anssi Sinnemäki

Takakannen kuvat:
SOL:n liittokokous 1975, Kansan Arkisto
Lokakuun vallankumouksen juhla Messuhallissa marraskuussa 1945,
Helsingin kaupunginmuseo

Kustantaja:
Docendo Oy, Jyväskylä
puhelin 044 7270 250
info@docendo.fi
www.docendo.fi

ISBN 978-952-291-980-9
Livonia Print, Liettua 2021

SISÄLLYS

| Aluksi: Harharetken koordinaatit | 7

I

- 1 | Eteenpäin Otto Wille Kuusisen viitoittamaa tietä | 13
- 2 | Pelon ja hävityksen vuosisata | 47
- Luku 3 | Uusi uskonto | 83
- 4 | Totuus asuu Moskovassa | 121
- 5 | Suomalaisen kommunismin sokea piste | 171

II

- 6 | Tiedonantajan päälinja Moskovan etäispäätteenä | 203
- 7 | Päälinjalta kolmannelle linjalle | 235
- 8 | Vallankumouksen paradoksit | 269
- 9 | Toikka ja London: teoria ja käytäntö | 295
- 10 | Muumion paluu: paluu Leniniin | 327

III

- 11 | Älymystön etujoukon täyskäännös | 355
- 12 | Taisteleva taiteilija ja Kiilan vankilasukupolvi | 375
- 13 | Taistelevan taiteilijan paluu menneisyyteen | 395
- 14 | Taisteleva työläisnuorisoliike ilman työläisnuorisoa | 419
- 15 | Suomen nuorisovoimavarojen politiikan pyörteissä | 443

| Lähdeaineisto | 475

| Lyhenteitä | 487

| Henkilöhakemisto | 489

ALUKSI: HARHARETKEN KOORDINAATIT

Hullu vuosi 1968 tempasi minut miljoonien sotilaiden lasten mukana maailmanlaajuiseen katujen ja kampusten kapinaan. En oikeastaan valinnut itse, maailmalle oli kylliksi, että olin oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Suomessa meno kävi hullummaksi, kun vuoden 1968 ylioppilaat ja heidän vanavedessään me tuhannet sotasukupolven jälkeläiset teimme puoluevalinnan, valitsimme Neuvostoliiton ja sen valtionideologian ja saimme suomalaisiksi kumppaniksi kommunistipuolueen stalinistit.

Valta, johon liityimme, tiesi, mihin meitä tarvitaan, ja antoi meille tehtävän. Kiihkeästi ja nuoruuden voimalla otimme tehtävän vastaan – puhdistaa Suomi kaikesta antikommunismista ja neuvostovastaisuudesta, kuljettaa Suomi suuren sodan ja ”historiallisen voittajan” vanavedessä, siihen tukeutuen ja sen johtamana kohti uutta maailmanjärjestystä.

Vuonna 1968 olin vielä epävarma – puna-armeijan panssarivaunut Prahan kaduilla julistivat sodan voimaa, väkivallan aatetta – kunnes sisäistin historian suuren ja sankarillisen kertomuksen: panssarit puolustivat Euroopan rauhantahtoista sosialistista maailmanyhteisöä, maailman tulevaisuutta, jonka Neuvostoliiton punainen armeija oli suuressa isänmaallisessa sodassa uhrautuvasti ja voimiaan säästämättä uusille sukupolville huomenlahjana lunastanut.

Puoluevalinnan myötä minuuteni muuttui, mielipiteelläni ei ollut oikeastaan merkitystä. Olin liittynyt voimaan, jonka historiallinen tehtävä antoi elämälleni sisällön, tarkoituksen, suunnan ja varmuuden. Kylmän sodan kiihkeässä ilmapiirissä vältyin omien ratkaisujen aiheuttamalta epävarmuudelta.

Venäjän bolševistisen aikakauden sosiaalis-poliittisen järjestelmän edistyksekkyyttä, rauhantahtoisuutta, maailmanhistoriallista esimerkkiä ja ihmisen uutta tulevaisuutta manifestoiva sosialistinen liike oli ideologinen kupla vertaansa vailla. Marxiin vedoten mutta Leniniin

tukeutuen luotiin maanpäällinen harha, mahtaviin kulisseihin sijoitettu historiallinen näytelmä – kansalaisia ja kansoja alistava, demokratiaa halveksuva ja ihmisiä vainoava imperiaalinen, hampaisiin asti aseistettu massamurhavaltio oli ihmiskunnan humanimman tulevaisuuden, kommunismin airut.

Tämä kirja ei ole syntynyt tarpeesta rypeä katumuksen syövereissä, vaan halusta arvioida kiihottomasti ja rehellisesti kylmän sodan aikaista valintaani, valintaamme. Teos ei ole luonteeltaan muistelma vaan ideologis-poliittinen jälkikirjoitus. En kirjoita taistolaisuuden historiaa vaan arvioin sen ydintä, suhdetta Venäjään. En kirjoita siitäkään, missä määrin taistolaisen tehtävän sisäistäneillä ihmisillä oli vilpittömiä, humanistisia ja pyyteettömiä aikomuksia parantaa työätekevien elinolosuhteita.

Näitä pyrkimyksiä oli minulla ja muillakin, mutta ne eivät johdata vastaamaan kysymykseen: Miksi taistolaisuus? Haen vastausta tärkeimpään valintaamme, siihen, mikä erotti ”meidän tiemme” muiden työväenliikkeen suuntien ja kaikkien suomettuneiden ryhmien valinnoista. Dokumenttielokuvassa *Lenin-setä asuu Venäjällä* (1987) kuvaan poliittisen toimintani kokemuksen. Taistolaisuus oli ulkoa ohjattu suomalaisen politiikan Moskovan ääni.

Asettuminen nykyajan suurimman ihmisteurastamon puolustajaksi on valinta, josta henkinen irtiotto on moraalisesti ehdottoman välttämätöntä mutta myös tuskallinen itsetutkiskelun paikka. Tämä kirja on minun tapani myöntää – parempi myöhään kuin ei milloinkaan – nuoruuteni harharetki ja käydä läpi sen vaikuttimia.

On syytä korostaa, että valtaosa taistolaisliikkeen aktiiveista on hylännyt nuoruutensa ideologian jo ennen Neuvostoliiton loppua ja pitää pohjoismaista hyvinvointivaltiota ja -yhteiskuntaa hyvänä ja kannatettavana demokraattisen kansanvallan mallina – niin minäkin. Tämä kirja ei ole kertomus siitä, mitä minusta ja tovereistani tuli, vaan kertomus siitä, mitä olimme – kenen joukoissa, kuten kuin yhdestä suusta sanoimme, taistelimme.

Olin ihan tavallisen suomalaisen pikkukaupunkilaiskodin kuopus, luonnossa retkeilevä ja viihtyvä partiopoika, jonka vanhemmat tarjosivat aineellisesti niukan mutta henkisesti turvallisen lapsuuden, kannustivat opiskelemaan ja hankkimaan elämälle heitä paremmat aineelliset ja sivistykselliset olot. Se, että juuri minusta tuli massamurhavaltion

tarmokas asiamies, on kertomus siitä, että kenestä tahansa saattoi tulla taistolainen. Juuri tämä valinnan sattumanvaraisuus on tehnyt tutkimustyöstäni monivuotisen projektin yrittäessäni hakea vastausta monien kaltaisten hakemien kysymykseen – miksi ihmeessä? Sattumallakin on syynsä, lähteensä ja motiivinsa. Harhaa ja erehdystä ei voi panna harhan ja erehdyksen syyksi, on kuljettava syvemmälle.

Ilmiön hahmottamiseksi lukija joutuu koukkaamaan kanssani paikoin aika kauaksikin aikojen taakse, sillä ymmärtääkseen taistolaisvalintaa – myös omaani – olen pitänyt välttämättömänä paneutua 1900-luvun, pelon ja hävityksen vuosisadan, keskeisiin ilmiöihin. Siksi olen seuraavissa luvuissa taustoittanut verrattain laajasti historiallisia ja aatteellisia voimavirtoja, joiden vaikutuksen alaisena tehdyt elämänratkaisut saavat selkeämmän hahmon. Sillä, kuten Marx sanoi, ”kaikkien kuolleitten sukupolvien perimä kuormittaa elävien aivoja painajaisen lailla”.

Pitkän työrupeaman jälkeen on kiitosten aika. Elämänkumppanini Tarja on osoittanut suurta kärsivällisyyttä pitkittynyttä projektiani kohtaan. Lukuisat kerrat ruokapöytäkeskusteluissa Tarjan kertoessa vaikkapa kasvien ihmeellisistä kyvyistä ja ominaisuuksista kirjani maailmassa vaeltava pääni nosti kuin luonnollisena keskustelun jatkona Lysenkon teorioiden hulluuden tahi Stalinin päätöksen ammuttua nälkäiset lapset ja naiset, jotka keräävät viljantähkien rippeitä Ukrainan pelloilla. Kiitos Tarja – pidän kiinni lupauksestani lukea tämän projektin jälkeen hyvää runoutta ja muuta kaunoa – ja keskittyä kuuntelemaan sinun tarinaasi!

Kiitän Kaija Kallista vieraanvaraisuudesta Helsingin-matkojen aikana, hyvistä sapuskoista ja viihtyisästä yöpaikastani ”kellariloukossani”. Reijo Kallinen, ahkera ”assistenttini” antoi arkistonsa käyttöni, oli tiiviisti mukana penkomassa arkistojen saloja, kommentoi kirjoituksiani ja antoi toverillista ja lämmintä tukea hetkinä, jolloin ajattelin polttaa pihagrillissä kaiken kirjoittamani ja sen mukana koko hukatun nuoruuteni.

Monet ovat lukeneet luonnostekstejäni, kommentoineet ja kannustaneet jatkamaan tai suositelleet yhteisöjä tukemaan hankettani taloudellisesti. Kiitos Martti Ahti, Ilkka Almonkari, Paavo Arhinmäki, Matti Hokkanen, Tapio Kari, Kalevi Kivistö, Jukka Mallinen, Rauni Paalanen, Pentti Raittila, Kimmo Rentola ja Nils Torvalds. Leevi Lehtoa kiitokseni ei enää tavoita.

Anssi Sinnemäki luki tiiliskiveäkin paksumman käsikirjoituksen ja suostui urakkaan – lupauksesi ryhtyä editoriksi vyörytti suuren möykyn sydäntäni ahdistamasta. Kiitos tait(t)avalle editorille! Kiitos myös Ainolle (Sinnemäki) omasta osuudestasi ja merkityksellisestä panoksestasi.

Yli puolenkymmentä vuotta kestäneen projektin aikana olen keskustellut kirjani teemoista kymmeniä ja kymmeniä tunteja ystäväni Riikka Tannerin kanssa. Kommentoit tekstiäni, sain sinulta arvokasta ohjeistusta ja hain ja sain tukea sanoistasi, jotka huokuivat lämmintä myötätuntoa mutta myös huolta, etten sortuisi taakkani alle. Kiitos Riikka huolenpidosta!

Minulle myönnetyt apurahat ovat mahdollistaneet pitkäaikaisen tutkimus- ja kirjoittamistyön sekä Anssi Sinnemäen pestin muokatesamme laajan käsikirjoituksen käsissäsi olevaksi teokseksi. Tästä suuri kiitos Suomen Kulttuurirahastolle, Kansan Sivistysrahastolle, Otto Wille ja Hertta Kuusisen, Yrjö Sirolan ja Väinö Tannerin säätiöille sekä Työväenjärjestöjen Tukisäätiölle. Kiitos avustanne Kansan Arkiston työntekijät, kanssanne oli ilo työskennellä. Docendon Juha Janhonen on ollut joviaali kumppani. Kiitän häntä ja hänen yritystään kirjani hyväksymisestä Docendon julkaisuohjelmaan, samoin Simo Pihlajaniemeä tarkistusluvusta. Kiitos Karkkilan kirjaston henkilökunta, monet erikoiset kaukolainat kulkeutuivat etsimisen jälkeen työpöydälleni.

Nuorena valintani oli ainut ja oikea. Nyt en enää näe nuoren Laren valintaa rationaalisena tietämisen ja tiedostamisen tuloksena vaan vahvasti tunnepohjaisena ratkaisuna, liittymisenä suomalaisen Venäjä-suhteen satojen vuosien mittaiseen tunneälyn virtaan. Minun nuoruuteni historiallinen paikka on tämän siteen sellaisessa taitekohdassa, jossa pelko vaikutti vahvana suomalaiseen elämään ja ratkaisuihin.

Pitkä työrupeama on takana, olo helpottunut ja mieli tynyempi. Tunnen paremmin valintaani vaikuttaneen psykohistorian ja voin myös sanoa, että Neuvostoliiton tuntemukseni on nuoruudenaikaisesta kohentunut. Olen myös tehnyt sen, mikä oli pitkään mieltäni vaivannut – tehnyt julkisesti ja vahvasti perustellen tilini selväksi ilmiöön, jonka lippua kannoin.

Karkkilassa 31. tammikuuta 2021

Lauri Hokkanen

I

ETEENPÄIN OTTO WILLE KUUSISEN VIITOITTAMAA TIETÄ

Venäjän köyhälistön sosialistinen neuvostotasavalta on vallankumouksellisen köyhälistön ainoa oikea isänmaa, jota kaikkien maiden kommunistien on puolustettava imperialismien rosvoilta, sillä neuvostotasavalta on koko maailman köyhälistön yhteinen taisteluase kaikkien maiden porvareita ja niiden hirmuhallituksia vastaan.

– *SKP:n perustamisjulistus, 1918*

Neuvostoliiton ylimmän johdon jäsen Otto Wille Kuusinen vietti 1960-luvun alussa vanhuuden päiviään Moskovan läheisyydessä sijaitsevalla datšalla, kaksikerroksisessa kivitalossa. Rakennukset ja puutarha oli ympäröity korkealla muurilla, ja konetuliasein varustetut sotilaat huolehtivat asukkaiden turvallisuudesta. Vartijoiden asevarustus ei ollut vain vallan koristus, kaikkeen oli varauduttava. Kuusisen uudessa isänmaassa väkivalta ja murhat olivat vuosikymmenien ajan keskeisiä tapoja ratkaista poliittisia ongelmia ja paljon muutakin.

Kuusisen matka vallan palatseihin alkoi, kun hän nuorena tunsi palavaa intohimoa Suomen ja ihmiskunnan parasta kohtaan: isänmaallinen opiskelija muuttui romanttiseksi marxilaiseksi. Vuosi 1918 muutti Kuusisen elämän perin pohjin. Venäjän bolševikkien kehotusta aseellisesta vallanotosta noudattaneet suomalaiset sosialidemokraatit, ”siltasaarelaiset”, uskoivat vetoomuksessaan Suomen työläisille ja kansalaisille työväen voittavan vihollisensa – olisipa edessä mitä vaikeuksia tahansa.

Ei tiennyt Kuusinen tovereineen, minkäläisten koettelemusten eteen he joutuisivat paettuaan Venäjälle hävityn sisällissodan jälkeen. Punaisia ja heidän perheenjäseniään odotti Neuvosto-Venäjällä uusi sota. Se oli Suomessa koettua sotaa paljon pidempi, verisempi, tuhoisampi ja maailmanhistoriallisesti järäisyttävä.

Henkilökohtaisesti Kuusinen pääsi vähemmällä. Paettuaan Venäjälle

Kuusinen omaksui bolševikkien käsitykset yhden puolueen diktatuurista ja porvaristosta oikeudettomana luokkana. SKP:n perustamislauseissa kehoitettiin valmistautumaan uuteen aseelliseen vallankumoukseen ja hylkäämään pyrkimys parlamentaariseen, ammatilliseen ja osuustoinnalliseen vaikuttamiseen. Lenin nostikin bolševikki-Kuusisen aika nopeasti maailmankommunismiin johtoon, Kominternin toimeenpanevan sihteeristön jäseneksi.

SILTASAARESTA TERIJOELLE

Punainen valtiokaappaus Suomessa oli ollut ristiriitainen kokonaisuus. Työväenpuolueen johdon oli valittava kansallisen konsensuksen ja kumouksen välillä. Radikaaleilla kumouksellisilla – ”siltasaarelaisilla” – täydennetty SDP:n puoluetoimikunta antautui Venäjän bolševikkien painostukselle ja viettelykselle peläten punakaartien ja venäläisten sotilaiden pistimien varaan nojautuvan asemansa heikentymistä. ”Bolševikit pakottavat meidät vallankumoukseen, tahdommepa tai ei”, luonnehti K.-H. Wiik.

Kuusisen helmikuussa 1918 laatima esitys punaisen Suomen valtiösäännöksi oli vielä eduskuntakeskeinen, yhtäläisen ja salaisen vaalioikeuden lisäksi oli tarkoitus parantaa kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia kansanaloitteella ja -äänestyksellä. Esityksen peruseriaate oli tosin jo voimassa eduskunnan marraskuussa 1917 tekemällä päätöksellä eduskunnasta korkeimman vallan haltijana. Väkivalta ja kansalaissota omaksuttiin Venäjän bolševikeilta. Heiltä saatiin myös tykit, kiväärit ja ammukset.

Hannes Ryömä julkaisi sisällissodan aikana – esipuhe kirjattu 18.3. 1918 – pamfletin *Vallankumousvuoden tapahtumista*. Siinä ilmaistua sodan arvostelu teki Ryömästä sisällissodan jälkeisen poliittisen johtajan. Kirjassaan hän arvioi suomalaisessa työväenliikkeessä vuoden 1917 aikana tapahtunutta suurta muutosta. Läntisten sivistysmaiden sosialidemokraattisista puolueista esimerkkiä ottanut puolue liitettiin yht’äkkiä itämaiseen rintamaan, sellaisen kansan johdon alle, jonka keskuudessa taloudelliset olot olivat täysin kehittymättömät ja jonka väestöstä valtaosa oli lukutaidotonta. Ryömä katsoi, ettei sisällissodassa

ollut kysymys työväenluokan johdon puolelta Suomen itsenäisyydestä vaan venäläisen bolševistisen kommunismin toimeenpanosta Suomessa ja sen levittämisestä myös Länsi-Eurooppaan.

Ryömän ohella osa työväenliikkeen johdosta ja kannattajista jättäytyi syrjään, osa ajautui vaaralliseksi uhkapeliksi arvioimaansa sotaan vain solidaarisuudesta. Kansa ei antanut vallankaappaukselle tukea, suurin osa väestöstä suhtautui kielteisesti tai varauksellisesti punaiseen hallitukseen. Eurooppaa maailmansodan tykkituli oli runnellut jo neljättä vuotta. Yhteiskunnalliset rakenteet murtuivat, suuret imperiumit ja keisarikunnat romahtivat. Vallanvaihdot, vallankumoukset ja vallankaappaukset ja uusien valtioiden syntyminen oli Euroopassa pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Hannes Ryömän, Väinö Tannerin ja muiden sosialidemokraattisten johtajien kieltäytyminen tavoittelemasta työväenvaltaa sodan keinoin oli ratkaisevaa maamme tulevalle kehitykselle. Jo sisällissotaa seuraavana vuonna Tannerin johtamat sosialidemokraatit, Santeri Alkion maalaisliitto ja nuorsuomalaisen sosiaaliberaalisen siiven johtaja K. J. Ståhlberg torjuivat oikeistokaappauksen ja loivat perustan maamme kehittämiseksi oikeusvaltiona, parlamentaarisen tasavaltaisena demokratiana.

Suomen sisällissodan hävinneet punaiset saivat pakolaisina oleskeluluvan Neuvosto-Venäjällä, mutta heidän poliittinen organisoitumisensa oli mahdollista vain tunnustamalla vallan ottaneiden bolševikkien ohjelma. He olivat pakolaisia, joiden sopeutuminen Neuvosto-Venäjän elämään ja proletariaatin diktatuurin sääntöihin edellytti kuuliaisuutta hallitsevaa valtaa kohtaan. Maassa maan tavalla. Stalinin vallan lujittuessa tämä merkitsi kuuliaisuutta isäntää kohtaan.

Vuonna 1935 Otto Wille Kuusinen avasi SKP:n puoluekongressin julistamalla: ”Meidän puolueemme on Venäjän kommunistinen puolue ja meidän johtajamme on toveri Stalin.” Puheen tämä kohta kirjoitti kokousedustajilta suosionosoituksia ja hurraa-huutoja. Pian tämän jälkeen Neuvostoliitossa oleskelevat suomalaiset kommunistit tuhottiin ”isoksi vihaksi” kutsutussa puhdistuksessa lähes viimeiseen naiseen ja mieheen. Sotaan valmistautuvan maan kansallisuuspolitiikka oli muuttunut isovenäläiseksi šovinismiksi. Neuvostovaltiosta oli kehittynyt ulkomaalaisuuteen vainoharhaisesti suhtautuva poliisi- ja sotilasdiktatuuri.

Tunnettu on Kuusisen metafora loputtomasta koneesta, jonka hihnapyörästä roikkuu renkaita, joista yhteen tarttumalla ihminen valitsee kohtalonsa. Kuusinen itse tarttui renkaaseen, joka sammutti hänen järkensä valon ja näytti hänelle helvetin, jota edes Dante ei voinut kuvitella, pakkotyöleirien saariston valtavan tuhoamiskoneen jauhaessa ihmisistä leiripölyä. Gulag ja Stalinin lihamylly nielaisivat sisuksiinsa Kuusisen lähimpiä työtovereita, ystäviä, sukulaisia, omaisia – joukoittain suomalaisia ja muita vähemmistökansallisuuksia ja lukemattoman määrän muita työväenvaltioksi itseään kutsuvan maan kansalaisia.

Suuri hihnapyörä kuljetti Kuusisen suuren katastrofin, toisen maailmansodan, raunioille laajentuneen suurvaltaimperiumin johtajien – ensin Leninin, sitten Stalinin ja Hruštšovin – läheiseksi avustajaksi ja viimein tämän yksipuoluediktatuurin poliittisen johdon jäseneksi. Rengas, johon Kuusinen tarttui, muovasi nuoresta vasemmistolaisesta varovaisen ja laskelmoivan toimijan, jolla oli ilmiömäinen kyky aistia muutoksen virrat ja asettua valtataistelussa näkyvästi ja oikeaan aikaan voittajan puolelle.

Kuusinen itse tunnusti puolisolleen Aino Kuusiselle ”vaihtaneensa nahkansa seitsemän kertaa kuin käärme”. Kuusisen ystävä Georgi Arbatov kertoi, että oli joitakin asioita, joista Kuusinen ei halunnut puhua. ”Minusta tuntuu, että jokin painoi hänen sydäntään. Mikä se saattoi olla? Jotain henkilökohtaista, ehkä. Hipaisimme aihetta joskus, mutta hän väisteli. Eikä hän koskaan puhunut Terijoen hallituksesta.”

Vuonna 1971 tuli kuluneeksi 90 vuotta Kuusisen syntymästä. Juhlavuotena ilmestyi Marja-Leena Mikkolan toimittama *Otto Wille Kuusinen, suomalainen internationalisti*. Kirjan alkupuheessa Hertta Kuusinen kertoo OWK:n elämänvaiheet. Isänsä tapaan hän vaikei Terijoen hallituksesta.

TERIJOEN TERVEISET

Neuvostoliiton hyökkäys 30.11.1939 yllätti suomalaiset, osin jopa ylintä valtiojohtoa myöten. Väinö Tanner kirjoitti heinäkuussa 1939 Paasikivelle: ”Minä en usko sotaan, niin järjettömäksi ei maailma voi tulla.” Paasikivi vastasi kysymällä: ”Missä olet nähnyt järjen vallitsevan

viimeisten neljän vuosikymmenen aikana?” Kuusisen oma tytär Herttakin yllättä: ”En olisi uskonut Neuvostoliiton tekevän sitä tyhmyyttä”, hän kommentoi hyökkäystä tuoreeltaan miesystävälleen Yrjö Leinolle. Hän toisti arvionsa myöhemmin.

Osmo Jussila on pohtinut, miksi ihmeessä sotaan ryhdyttiin talvea vasten. Vastaus on yllättävä: ”Siksi, että sotaan ei ryhdytty.” Paradoksin selitys on siinä, että Moskovassa kuviteltiin edettävän riemumarssia Helsinkiin, missä saatettaisiin päätökseen Cajanderin hallituksen kanssa katkenneet neuvottelut Stalinin sanelemin ehdoin, Molotovin–Ribbentropin etupiirijaon hengessä.

Joulukuun neljäntenä päivänä vuonna 1939 Kuusisen nimellä julkaistu kirjoitus Pravdassa on kaikua tästä ajattelusta: ”Vain Neuvostoliitto, joka periaatteessa torjuu alueiden väkivaltaisen valloittamisen ja kansojen orjuuttamisen, saattoi suostua lainaamaan sotilasmahtiaan, ei hyökkäykseen Suomea vastaan ja sen kansan orjuuttamiseksi, vaan varmentaa Suomea riippumattomuuden – ja ylläpitääkseen ystävälliset suhteet Suomeen.”

Samaa jatkumoa on Tiedonantajan päätoimittajan Urho Jokisen Vanhalla ylioppilastalolla syyskuussa 1971 pitämä puhe, joka käsitteli Terijoen hallituksen roolia ja tehtävää: ”Tämä hallitus pyrki tekemään sen, mihin proletaarinen internationalismi velvoitti jokaista suomalaista kommunistia ja rauhanpuolustajaa; paljastamaan porvariston sotapolitiikan sosialistista valtiota ja sosialistisia kansoja sekä Suomen työväenluokkaa ja muita työtätekeviä vastaan. Tämä oli Suomen kansanhallituksen perustamisen ja toiminnan oikeutettu poliittinen sisältö.”

Sosialistinen Opiskelijaliitto (SOL) oli järjestänyt juhlan kunnioittaakseen SKP:n perustajan ja myöhemmin Neuvostoliiton kommunistisen puolueen puhemiehistön jäsenen O. W. Kuusisen syntymän 90-vuotispäivää. Juhlaseminaari oli SOL:n ensimmäinen suuri joukkotilaisuus vuoden 1971 liittokokouksessa hyväksytyin uuden marxilais-leniniläisen ohjelman hyväksymisen jälkeen.

Urho Jokinen toisti puheessaan niin Moskovan kuin sodanjälkeisen SKP:n näkemyksen: Suomi oli hyökkääjä ja provosoi sodan. Kuusisen hallitus oli päätoimittajan mukaan kansanhallitus, joka oli asetettu sotahallitusta vastaan tarkoituksena lopettaa sota ja turvata Suomen itsenäisyys.

Omista lähtökohdistaan Jokinen oli oikeassa. Leninin ja bolševikkien ajattelussa maailma jakaantui kahteen vastakkaiseen, imperialistiseen ja neuvostotasavaltojen leiriin eikä itsenäisyys ollut mahdollista pienille valtioille imperialistisessa leirissä, ei edes puolueettomuus. Kansainvälisen luokkataistelun aikana, joka bolševismin opin mukaan vääjäämättä johtaisi sosialismin voittoon, kansakunnat olivat ikään kuin liikkeessä itsenäisyyteen irtaantumalla imperialismista ja lähenemällä ja lopulta sulautumalla neuvostotasavaltojen leiriin.

Bolševismin uuskielellä riippumattomuus ja puolueettomuus on riippuvaisuutta ja itsenäisyys on yhdistymistä. Lenin tunnusti Suomen itsenäisyyden yhdistymistä varten. Bolševistinen oppi tarkasteli itsenäisyyttä ei valtiollisena vaan ”työätekevien itsemääräämisoikeutena”. Uskollisena leninismille Jokinen puolusti Vanhalla ylioppilastalolla Terijoen hallitusta bolševistisen luokkakantaisesti.

Kuusinen ilmaisi tämän kirjoittamalla helmikuussa 1940, että Neuvostoliitto turvaa ”isänmaamme itsenäisyyden kaikilta imperialistisilta mailta ja samalla varmistaa kansamme vapaan ja rauhallisen elämän”. Terijoen pääministeri julisti ”kansamme saavuttavan pian täyden itsenäisyyden” Mannerheimin, Rydin ja Tannerin, ”noiden ulkomaalaisten imperialistien ostamien rikollisten sodanlietsojien plutokraattisakin barbaarisesta ikeestä” – toki Neuvostoliiton maineikkaan puna-armeijan avulla.

Leninin keksintö oli perustaa proletariaatin diktatuuri lähestulkoon ilman proletariaattia. Osmo Jussila on osoittanut Stalinin ulottaneen tämän bolševistisen näyttämötaiteen koskemaan myös Suomea. Miehitysvallankumouksen idea kaivettiin esiin kansalaissotien aikaisesta bolševismin kumousvarastosta. Käsikirjoitusta muokattiin kiireellä syksyn 1939 aikana. Siksi esitys oli myös huolimaton, ei viitsitty järjestää edes mielenosoitusta Helsingissä, vaan kaikki tapahtui Kremlin muurien sisäpuolella.

Jussilan mukaan Terijoen hallitus ei ollut kummallinen poikkeus Neuvostoliiton politiikassa vaan jatkoa sille prosessille, jolla Neuvostoliitto syntyi. Hän lainaa Max Jakobsonin luonnehdintaa Kuusisen kabinetista: ”Se ei ollut Suomea varten tehty mittatilauspuku vaan valmisvaate.” Suomea vastaan käytettiin jo Leninin omaksumaa vallankumouksen vientitapaa yhdistämällä puna-armeijan sotatoimet ”väliaikaisiin” neuvostoelimiin. Kuusisen hallitus oli väliaikainen.

Sosialistisen Opiskelijaliiton juhla Kuusisen kunniaksi oli merkittävä askel taistolaisuuden vihkiytymisessä SKP:n stalinistisen siiven tueksi. Kolme vuotta aikaisemmin osa paikalla olevista liiton aktivisteista oli ollut mukana valtaamassa ylioppilastaloaan. Silloin ”Vanhan” ulko-oven yläpuolelle kiinnitetty banderolli julisti: ”Vallankumous Yliopistolla on alkanut.” Vuonna 1968 elettiin Ranskan vallankumouskevään ja Che Guevaran hengessä, ja vitsailukin oli vielä sallittua. Juhlasalia hallitsi kumouksellisten uhrivalmiutta vannova iso seinäjuliste ”Vallankumous HYY:ssä tai kuolema!”

Kolme vuotta myöhemmin banderollissa luki: ”Eläköön marxismileninismi!” Vanhan juhlasali täyttyi vakavaimmisistä ihmisistä, joita kaikkia yhdisti luottamus suureen ja mahtavaan Neuvostoliittoon.

Reijo Lehtonen, joka Vanhan valtauksessa heilutti mustaa lippua, oli muuttunut niin ulkoiselta habitukseltaan kuin nimeltään. Pitkä tukka oli parturoitu lyhyeksi, ja virttynyt villapusero vaihtunut pukuun, kauluspaitaan ja kravattiin. Lehtosesta oli tullut Kalmakurki. Nimenmuutos ei viitannut politiikkaan, vaan uusi sukunimi oli suvun perimää. Lehtonen oli vuonna 1968 Nalle Puh -undergroundryhmän jäsen. Nalle Puh -kerho (NPK) oli Lehtosen mukaan ”maamme ainoa pieniaivoisten yhteenliittymä”, joka taisteli tosikkomaisuutta ja reviiisorimaisuutta eli kalkkeutuneisuutta vastaan.

Nyt Kalmakurki johti Sosialistista Opiskelijaliittoa ja istui Vanhan juhlasalin etupenkissä vierellään SKP:n stalinistisen kauden keskeiset vaikuttajat Aimo Aaltonen ja Kauko Heikkilä, hekin tummissa puvuisaan. Molemmat olivat olleet vangittuina valtiopetoksen valmistelusta talvisodan alkaessa. He olivat hyväksyneet Neuvostoliiton sotatoimet Suomea vastaan. Reijo Lehtonen oli poistunut pieniaivoisten joukosta ja Reijo Kalmakurki siirtynyt suuriaivoisten joukkoon, missä ei tarvinnut itse ajatella – siellä ajattelusta huolehti puolue, ”luokan aivot, luokan asia”. Se joka Aaltosen ja Heikkilän mielestä ajatteli ja syvästi, oli Neuvostoliiton kommunistinen puolue, NKP. Kalmakurki oli vaihtanut aatteensa piruilevasta NPK-anarkismista NKP-kommunismiksi. Vallaton anarkismi vaihtui uskollisuuteen suurelle auktoriteetille, venäläiselle bolševismille.

Kalmakurjen vierustoveri oli SKP:n ”pillupoliisina” tunnettu Kauko Heikkilä, puolueen jäsenten aatteellista puhtautta ja yksityiselämän

siveyttä vaaliseen keskusvalvontakomitean entinen pelätty puheenjohtaja. Hän saisi seuraavana vuonna itsekin tilaisuuden nousta Vanhan puhujapöytäntöön Kominternin pääsihteerin Georgi Dimitrovin syntymän 90-vuotispäivän kunniaksi pidetyn seminaarin alustajana.

SKP:n johtajina Aaltonen ja Heikkilä olivat vappuna 1946 ärsyttäneet suomalaisia määräämällä Helsingin vappukulkueen kärkipäässä kannettavaksi Otto Wille Kuusisen suurikokoista kuvaa – ei muistutuksena lähimenneisyydestä vaan tulevan Suomen johtajana.

Kesäkuussa 1946 oli kaikkialta Suomesta koottu kymmeniä tuhansia ihmisiä eduskuntatalon eteen vaatimaan ”fasistien” puhdistamista valtion, valtionyhtiöiden ja kuntien hallinnosta. Suomi oli ohjattava kansandemokratiaan johtavalle uralle ja siksi valtion, kuntien ja valtionyhtiöiden johdosta oli puhdistettava tämän hankkeen vastustajat. Offensiivia oli suunniteltu Moskovassa ja keskustelua oli käyty myös Kuusisen mahdollisesta paluusta Suomeen. Otto Wille Kuusinen oli jo kirjoittanut tervehdyksen SAK:n edustajakokoukseen, jossa kommunisteilla olisi enemmistö.

Jotakin meni pieleen, sitä historioitsijat edelleenkin pyrkivät selvittämään. Suurmielenosoituksen jälkeen joukkoliike päästettiin seisomaan yhtä äkillisesti kuin se oli polkaistu käyntiin. SAK:n edustajakokous siirrettiin sosialidemokraattien esityksestä, eivätkä puhdistusmielenosoitukset jatkuneet. Kuusisen puheen piti hänen tyttärensä, mutta vasta seuraavana vuonna, sisällöltään muutettuna ja sellaisessa SAK:n kokouksessa, jossa sosialidemokraateilla oli edustajien enemmistö.

Kuusisen paluu Suomeen jäi haaveeksi. Hänen viimeiseksi Suomen-vierailukseen jäi vuosien 1919–1920 Leninin määräämä salainen retki tutkailemaan mielialoja, olisiko uudelle aseelliselle vallankumoukselle kehitymässä otollista maaperää. Vuonna 1919 Kuusisen puolue oli osallistunut Suomen eduskuntavaaleihin jakamalla lentolehtistä, joka äänioikeuden käyttämisen sijaan kehotti työläisiä tempaamaan käsiinsä ”koston säilän”. Lentolehtinen valoi uskoa luokkataistelun lopulliseen voittoon ja kehotti ”vallankumouksen sotureita, känsäkourain armeijaa hyökkäämään, käymään päälle”.

Punapakolaisten perustama SKP omaksui ulkopoliittiseksi periaatteekseen näkemyksen tarkastella rajamaita Venäjän eteentyönnettyinä toimintavyöhykkeinä, joissa maanalainen sotilaallinen toiminta nivoutui

yhteen puna-armeijan sotilaallisen strategian kanssa. Vuoden 1919 SKP:n puoluekokous totesi, ettei vallankumous voinut olla enää kaukana. Valloitettu Suomi liittyisi ”Neuvosto-Suomena Venäjän ja muitten syntyväin proletaaristen Neuvosto-Tasavaltain yhteyteen”. Hyökkäystä ei tullut. Puna-armeija soti strategisesti tärkeämissä kohteissa, sen päällikkö Lev Trotski vain uhkasi hyökätä Suomeen, mikäli Mannerheimin kokoama armeija olisi osallistunut Pietarista käytävään taisteluun.

Urho Jokinen piti talvisotaa natsismin aloittaman toisen maailmansodan yhtenä alkunäytöksenä ja osoituksena ”suomalaisen porvariston sotapolitiikan fasisisesta alkuperästä”. Talvisodan Jokinen varusti ns-etuliitteellä. Moskovan virallinen historiankirjoitus piti sotaa ”pakkallisen selkkauksena”, suomalaisten joukkojen ”provokatorisena hyökkäilynä” Neuvostoliiton rajalla.

Ylioppilastalon nuoresta kuulijakunnasta monelle Jokisen sanoma oli uusi. Me useimmat Jokista kuulemaan saapuneet olimme jo omaksuneet käsityksen Neuvostoliitosta ”maailmanrauhan vankimpana takeena”, mutta että Suomi oli talvisodan hyökkääjä, se oli monelle uusi ja vaikeasti nieltävä asia. Sitä Jokinen fasismista puhuessaan ei varmaankaan tiennyt – ja jos tiesi, vaiken siinä visusti – että Hitlerin hallinnossa harkittiin talvisodan aikana Terijoen hallituksen diplomaattista tunnustamista. Kun Moskova ei sitä ehdottomasti vaatinut, diplomaattisuhteissa pitäydyttiin Rydin hallituksessa.

Miksi Urho Jokinen nosti Kuusisen elämäntyötä kunnioittavassa juhlassa puheensa keskeiseksi teemaksi juuri Terijoen hallituksen? Kuusisen elämäntyöstä olisi juhlapuheen aiheeksi löytynyt paljon helpommin nuoren kuulijakunnan mieliä kohottavia vaiheita, mutta Jokinen meni vaikeimman kautta ja keskittyi Terijoen hallitukseen ja talvisotaan, teemoihin joista niin Neuvostoliitto kuin suomalaiset kommunistit mieluummin vaikenivat.

VIHKIPUHE

Uskon, että Jokinen keskittyi kasvattamaan nuorta sukupolvea, josta monen hän tiesi olevan porvariskotien kasvatteja, ja käsitti heidän saaneen niin kodissa kuin koulussa päätoimittajan mielestä historiaa vääristävää

neuvostovastaista opetusta ja kasvatusta. Nuoria oli koulutettava ymmärtämään Neuvostoliiton puolustamisen tärkeys historian vaikeimmissakin käänteissä. Sellainen koettelemus talvisota kommunisteille oli.

Urho Jokisen puhe oli vihkipuhe, hän halusi siunata nuoret vasemmistolaiset omaksumaan syvimmäksi poliittiseksi periaatteen uskollisuuden Neuvostoliitolle. Jokisen ajattelussa neuvostojohtajien (NKP) ja kommunismin välillä oli yhtäläisyysmerkki. Tämä oli myös Neuvosto-Venäjällä punaisten pakolaisten perustaman suomalaisen kommunistipuolueen vaalima perinne, Neuvostoliitto oli maailman köyhälistön ”yhteinen taisteluase”. Päätoimittajan mielestä SKP:kin oli luopumassa tästä, kun se oli kyseenalaistanut puna-armeijan hyökkäyksen Tšekkoslovakiaan elokuussa 1968. Tämän opportunistin ja revisionistin torjuminen ja Neuvostoliiton puolustaminen oli ajankohtainen asia.

Vanhan juhlasalissa istuva vasemmistonuorison nouseva polvi oli ottanut Neuvostoliiton johtotähdexseen sosialismiin johtavalla valtiatiellä. Meidän aatteellista vakaumustamme, katsomustemme taistelukestävyyttä oli lujitettava. Tiedonantajan päätoimittaja oli kouluttamassa nuoria taistolaisia omaksumaan aatteen keskeisen opin, joka oli kaikkein vaikeimmin omaksuttavissa. Jokisen poliittisen ajattelun kulmakivi oli uskollisuus Neuvostoliittoa kohtaan. Kuusinen toimi esimerkillisen rohkeasti tilanteessa, jossa epäilykselle oli ainekset, osoittamalla uskollisuutta voittaneen sosialismin suurelle valtiolle. Tämä oli päätoimittajan mukaan ”internationalismin sisältö ja sen mukaisesti Kuusinen toimi”.

Jokinen oli oikeassa. Kun aiemmin katsottiin Venäjän bolševikkivallan turvaamisen edellyttävän vallankumouksia myös lännessä – Trotskin mukaan Venäjän vallankumousta tärkeämpää olisi aikaansaada vallankumous Saksassa – Stalin näki asian päinvastoin. Neuvostoliitto oli maailmanvallankumouksen edellytys ja tukikohta. Neuvostoliiton ehdoton johtajuus ja sen valtiollisten etujen ensisijaisuus ilmaistiin proletarisen internationalismin uudella määrittelyllä: internationalisti on se, joka ”varauksitta, horjumatta, ilman ehtoja on valmis puolustamaan Neuvostoliittoa sen vuoksi, että Neuvostoliitto on maailman vallankumousliikkeen tukikohta”. Näin sen muotoili Stalin vuonna 1927. Stalinin internationalismi oli yhdistynyt keisarillisen Venäjän ikuiseen liikkeeseen ja laajentumiseen. Vallankumoustavoitteesta lännessä ei luovuttu, mutta sen menestymisen edellytys oli puna-armeijan läsnäolo.

Kuusinen toimi juuri niin kuin internationalistin tuli Stalinin oppien mukaan toimia. Hän puolusti Neuvostoliittoa ja asettui Stalinin kumppaniksi sodassa Suomea vastaan tavoitteena alistaa Suomi poliittisesti Moskovan pyrkimyksille.

Hyökkäyksen ajankohta määräytyi Moskovan Ranskan ja Ison-Britannian sekä Saksan kanssa käymien neuvotteluiden pohjalta. Hitler tarjosi paremman sopimuksen kuin länsivallat. Stalinille tärkein ehto oli Venäjän läntisten naapureiden poliittinen ja sotilaallinen kontrolli. Länsi ei ollut valmis siihen mitä Stalin vaati; Hitler oli. Stalinin ja Hitlerin jakaessa Eurooppaa etupiireihinsä sinetöityi Suomen kohtalo.

Sodan valmistelu oli aloitettu Leningradin sotilaspiirissä jo keväällä 1939 ja Kuusinen osallistui siihen kesästä 1939 lähtien, jolloin Stalin valtuutti Leningradin sotilaspiirin komentajan K. A. Meretskovin neuvottelemaan Suomea koskevista asioista suoraan Kuusisen kanssa. Talvisodassa ei ollut kysymys ”miehityksestä” vaan Neuvostoliiton punaisen tsaarin määritelmän mukaan ”kauttaaltaan internationalismin hengen läpätunkema” puna-armeija kävi oikeutettua sotaa. Puna-armeijan tehtävänä oli ”Suomen kansan vapauttaminen tilanherrojen ja kapitalistien ikeestä”, kuten Leningradin sotilaspiirin hyökkäyskäskyn ideologis-poliittinen tavoite kuului.

Sotilaiden keskuudessa tehtävä herätti ihmetystä. Puna-armeijan moraalimuistiassa todetaan paikallisväestön puuttumisen aiheuttavan ”sopimattomia” puheita. Sotamies Haritov ihmettelee: ”Suomalaisia ei ole vaikka vapautamme heitä.” Toinen sotamies ei kirjeessään kotiväelle voi käsittää, mitä varten soditaan: ”Minä olen aina elänyt Neuvostoliitossa huonosti, ja nämä keitä me vapautamme, elävät paremmin kuin me, niin että mitä me heitäkin vapautamme.”

Epäilysten vastalääkkeeksi tarjolla oli agitpropia. Neuvostohallituksen Izvestijassa selostettiin joulukuun alussa 1939 Krasnyi Oktjabr -tehtaalla pidetyn kokouksen kulkua. Stahanovilainen työntekijä Artamonov oli sanonut ”rakastettavan” Stalinin ilmaisseen koko 183-miljoonaisen neuvostokansan tahdon solmimalla ystävyys- ja avunanto sopimuksen Suomen kansanvaltaisen hallituksen kanssa. Iskurityöläinen vakuutti Neuvostoliiton rauhantahtoisuutta: ”Kansamme ei halua vuodattaa verta. Punainen armeija ei suinkaan marssinut Suomen alueelle valloittamisen tarkoituksella vaan vapauttamaan Suomen kansat sorrosta ja riistosta.”

Hän vakuutti Suomen työläisten ja talonpoikien ”ottavan Punaisen armeijan avosylin vastaan”.

Svetlana Aleksijevitšin *Neuvostoihmisen lopussa* paikalliseen kommunistieliittiin kuuluva nainen muistelee isäänsä, joka osallistui talvisotaan. Isän mielestä suomalaiset sotilaat olivat valkoisia enkeleitä, jotka lumipuvuissaan ilmaantuivat joka paikkaan odottamatta, kuin enkelit. Nainen kertoo, miten suomalaiset pelastivat veden varaan joutuneita vihollisia, myös kertojan isän, tarjosivat ryyppyn ja kuivat vaatteet, nauroivat ja taputtivat olkapäälle: ”Olet hengissä, Iivana!” Isä ihmetteli, että tällainenko on vihollinen.

Kertojan isä päätyi sotavangiksi. Rauhan tultua sotavangit vaihdettiin. Vangit marssivat rajalla toisiaan vastaan. Suomalaiset otettiin vastaan halaten ja riemuiten, venäläiset tönittiin tylästi kuin viholliset piikkilanka-aitaukseen ja leimattiin pettureiksi: ”Pelastit oman nahkasi etkä synnyinmaata” – siitä hyvästä kuusi vuotta pakkotyötä ilman oikeudenkäyntiä.

Urho Jokinen oli pesunkestävä stalinisti. Hänen lähimmät aate- toverinsa ja mentorinsa Aaltonen ja Heikkilä istuivat etupenkissä kuuntelemissa, miten Jokinen jakoi heidän omia oppejaan nuorelle sukupolvelle – isänmaan toivoille, kuten Vanhan julkisivussa latinaksi sanotaan. Jokinen piti juhlapuheen aikana, jolloin Moskova painosti Suomea luopumaan yya-sopimuksen sotilasartiklojen puolueettomuus- tulkinnastaan ja valmisteli esitystä Pohjois-Suomen puolustusvastuun siirtämisestä jo rauhan aikana puna-armeijalle (ks. tästä luku 8).

Muutokset Neuvostoliiton politiikassa vuoden 1968 elokuusta lähtien rohkaisivat Jokista terijokilaiseksi. Hänen perusasenteensa oli, että puna-armeijan aikaansaama muutos Suomen politiikassa tuli saattaa loppuun. Yya-sopimus oli alku, ei lopputulema. Mitä enemmän Moskova korosti Stalinin asemaa maailmansodan voitokkaana johtajana ja hänen panostaan vallankumoukselle, sitä rohkeammaksi muuttuivat päätoimittajan odotukset puna-armeijan voiton käynnistämisen kehityksen loppuun saattamisesta myös Suomen osalta.

Taistolaisten katekismus oli vuoden 1969 kommunistien maailmankokouksen asiakirja, jonka voimasuhdearviota toistimme suurella varmuudella: ”Imperialismi ei kykene saamaan takaisin menettämäänsä historiallista aloitetta tai kääntämään maailman kehityksen pyörää

taaksepäin.” Emme vain toistaneet vaan myös uskoimme sen mukaiseen kehityskulkuun. Asiakirjan mukaan ihmiskunnan tulevaisuuden voimatekijät olivat sosialistinen maailmanjärjestelmä, kansainvälinen työväenluokka ja kaikki vallankumoukselliset voimat. Moskova julisti, että ihmiskunta oli siirtynyt kärjistyvään viimeiseen taisteluun, jossa imperialismi lopullisesti kukistettaisiin.

Sotavoimien tunkeutuminen Tšekkoslovakiaan, kommunistien maailmankokouksen puheet ratkaisevasta taistelusta imperialismiin kukistamiseksi ja Moskovan tuella hankitut vahvat asemat Suomen kommunistisen puolueen johdossa rohkaisivat Jokisen kaltaisia stalinisteja näkemään lisääntyviä mahdollisuuksia myös Suomen tiellä Neuvostoliiton kaltaiseen yhteiskuntajärjestykseen. Tämä tie oli rakennettavissa yhteistyössä venäläisten kanssa, eikä tällä tiellä Jokisen aatoksissa tullut hyljeksi mitään vallankumouksissa käytettyjä menetelmiä.

Nuoren sukupolven suuri virta ”luokkakantaisten” kommunistien riveihin kasvatti uskoa tulevaisuuteen mutta asetti myös ideologisen haasteen. Heille oli välitettävä kaikki kokemus myös luokkataistelun niistä menetelmistä, joissa ratkaisevaa oli sanojen sijaan teot. Talvisodan kokemus ja Terijoen hallitus kuuluivat raskaan sarjan luokkataistelukokemukseen, tätä oppia päätoimittaja oli nuorelle vaelle tarkoituksella jakamassa.

Vanhan puheessaan Urho Jokinen katsoi, että vuonna 1948 Suomi omaksui Kuusisen hallituksen ulkopoliittikan solmimalla yya-sopimuksen, joka oli päätoimittajan mielestä Suomen ulkopoliittikan perusta. Kuusinen, jota Stalinin käskyttämä puna-armeija oli kuljettamassa Suomen johtoon, oli päätoimittajan mielestä oikeassa, sodanjälkeinen ulkopoliittikka oli tämän näkemyksen todistusaineisto.

Jokinen ei tehnyt eroa Terijoen hallituksen ideologisen miekkälähteyksen ja vuoden 1948 yya-sopimuksen välillä. Sopimuksina ne ovat kuitenkin vastakkaiset. Kuusisen kabinetin solmima avunantaja ystävyyssopimus perustui valloituspolitiikkaan, yya-sopimus oli sodanjälkeisten valtioiden välinen sopimus rauhanomaisista suhteista valtioittemme välillä. Jokinen näki vuodet 1939 ja 1948 mielellään samankaltaisina. Yya-sopimus näyttäytyi mahdollisuutena saattaa loppuun se, mikä keskeytyi keväällä 1940.

OLET JOKO PUOLELLA TAI VASTAAN

Kuinka uusi vallankumousnuoriso omaksui Jokisen linjaukset?

Esimerkiksi: Sosialistinen opiskelijaliitto kokosi vuonna 1973 *Mustan kirjan*, jonka alaotsikkona oli *Todistusaineistoa imperialismiin ja äärioikeiston vaikutuksesta Suomen korkeakouluopetuksessa*. Akateemisen Sosialistiseurauksen oikeustieteilijät olivat kaivaneet oppikirjoistaan seuraavan mielestään neuvostovastaisen kuvauksen.

Kun Neuvostoliiton aloitteesta syksyllä 1939 sen ja Suomen välillä käydyt alueluovutuksia koskevat neuvottelut eivät johtaneet tuloksiin, Neuvostoliitto väittäen (perättömästi) Suomen suorittaneen Karjalan kannaksella rajaloukkauksen, katkaisi diplomaattiset suhteet Suomeen, sanoi välittömästi irti aikaisemmin mainitun hyökkäämättömyyssopimuksen, jossa ei edellytetty sopimuksen tällaista päättämistä, sekä aloitti marraskuun lopussa vihollisuuden Suomea vastaan.

– Erik Castrén: *Suomen kansainvälinen oikeus*, 1959

Tämmöinen neuvostovastainen näkemys oli poistettava yliopiston kurssikirjoista. Eihän se ollut sitä, mistä Jokinen oli Vanhalla puhunut. Oppikirja pitää perättömänä väitettä suomalaisten ampumista Mainilan laukauksista, ja mikä pahinta, Castrénin mukaan vihollisuudet aloitti ”rauhanvaltio” Neuvostoliitto. Oikeustieteilijät olivat valintansa tehneet. Jokinen oli oikeassa ja Castrén väärässä. Oikeustieteiden ”assilaiset” vaativat kurssikirjan poistamista tai sen sensuroimista neuvostovastaisiksi osoitetuista kohdista.

Jo ennen Jokisen esiintymistä huipensi Uudenmaan sosialistisen nuorisoliiton puheenjohtaja Ritva Oesch puheensa Taistelevan työläisnuorisoliikkeen valtakunnallisessa tapaamisessa 1971: ”Otto Wille Kuusista siteeraten, tilanne koko maailmassa on sellainen, että ilman solidaarisuutta Neuvostoliittoa kohtaan ei missään voi olla uskollisuutta sosialismin asialle. Tähän käsitykseen nojaa myös Suomen kommunistinen nuoriso.” Tehtaankatu ja vähemmistön johto olivat tarjonneet Kuusista nuortaistolaisten esikuvaksi. Vastaanotto oli lämmin.

Taistelevaksi työläisnuorisoliikkeeksi itseään kutsuvan ryhmäkunnan äänenkannattaja Toveri otsikoi SOL:n juhlasta kertovan artikkelin otsikolla ”Oletteko Neuvostoliiton puolella vai sitä vastaan?” Lehden

etusivulla oli piirroskuva nuoresta Kuusisesta otsikolla ”Suuri suomalainen internationalisti”. Kun Soihtu-lehden edustajana kolme viikkoa Neuvostoliitossa reissannut SOL:n johdon jäsen Kari Toikka antoi matkansa jälkeen Toveri-lehdelle haastattelun, oli juttu otsikoitu ”Oppia Neuvostoliitolta on oppia voittamaan”. Sodan jälkeen kaikki itäblokin valtiot oli yhdenmukaistettu tämän tunnuksen taakse. Sosialismia oli rakennettava Neuvostoliiton mallin mukaisesti. Tätä ohjetta myös lännen puolueiden tulisi noudattaa.

Toverin artikkelissa käsitellään Jokisen puheen sitä osaa, jossa hän kuvailee Kuusisen kirjoitusta kommunistien pidätyksistä ja kuulusteluista maailmansotien välisenä aikana Suomessa. Kuusisen mukaan kommunisteja oli vangittu siksi, että he puolustivat Neuvostoliittoa. Heitä kidutettiin ja heille esitettiin ratkaiseva kysymys: ”Oletteko Neuvostoliiton puolella vai sitä vastaan?”

Kuusisen mukaan vangitut tiesivät, että heidän kohtalonsa riippuu tästä kysymyksestä. Heidän ei olisi tarvinnut kuin kieltää Neuvostoliitto pelastaakseen nahkansa. Mutta hepä ”vahvistivat ylpeinä kiintymyksensä Neuvostoliittoon”. Kuusinen ei kirjoittanut Neuvostoliitossa pidätetyistä kommunisteista. Siellä heille ei esitetty ratkaisevaa kysymystä vaan vaadittiin kiduttamalla allekirjoittamaan tunnustus maanpetoksellisesta toiminnasta Neuvostoliittoa vastaan, eikä todellisuus Suomessakaan kulkenut ihan Kuusisen sankaritarinan mukaisesti.

Vuosien 1920–1942 välisenä aikana Suomen oikeuslaitos langetti 4 412 tuomiota henkilöille, joita syytettiin valtiopetoksen valmistelusta. Lähes kaikki tuomitut olivat lakkautettujen sosialistipuolueiden edustajia tai maanalaisen kommunistipuolueen jäseniä. Rauhan aikana Suomessa ei langetettu kuolemantuomioita, mutta vuonna 1935 syyttäjä vaati sitä Toivo Antikaiselle. Vaatimus synnytti laajan kansalaisliikkeen ja eduskunnalle luovutettiin yli 100 000 kansalaisen allekirjoittama vetoamus kuolemanrangaistusta vastaan. Kivimäen hallitus esitti vanhan rikoslain rauhanaikaisen kuolemanrangaistuksen käyttöön ottoa maanpetoksellisesta toiminnasta, mutta eduskunta hylkäsi esityksen niukimmilla mahdollisella enemmistöllä äänin 94–93.

Antikainen tuomittiin murhasta elinkautiseen ja valtiopetoksesta kahdeksaksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Moskovan vaatimuksesta hänet, ”Pohjolan Dimitrov”, vapautettiin talvisodan päätyttyä ja luovutettiin

Neuvostoliittoon. Saapuessaan Neuvosto-Karjalaan hän ihmetteli, minne kaikki hyvät ystävät, sukulaiset ja toverit olivat kadonneet. Kun hän sai kuulla suomalaisten vainoista, hän ryhtyi tutkimaan asiaa ja kyseli tietoja aina ylintä Moskovan johtoa myöten. Hänen kuolemastaan on kaksi versiota. Yhden mukaan hän kuoli lento-onnettomuudessa lokakuussa 1941, toisen mukaan hän löytyi kuolleena Kominterin pihamaalta. On jäänyt epäselväksi, oliko hän itse hypännyt ikkunasta vai autettiin häntä putoamaan. Lento-onnettomuus yhtä kaikki.

Maailmansotien välisenä kiihtyvän vastakkainasettelun aikana kommunisteja vangittiin ja pahoinpideltiin Suomessa kuten muuallakin. Tässä asiassa Kuusisen uusi isänmaa oli 1930-luvulla kuitenkin vertaansa vailla, ei vain oman maan vaan myös Neuvostoliiton rajanaapureiden kommunistien tuhoamisessa. Suuren terrorin aikaan Moskovassa asuneen saksalaisen Wolfgang Leonhardin mukaan ulkomaalaiset kommunistit joutuivat aivan erityisen vainon kohteeksi. Muutamassa kuukaudessa salaista poliisia hallinnoiva sisäasiain kansankomissariaatti NKVD pidätti ja teloitti enemmän Kominternin toimihenkilöitä ”kuin kaikki porvarilliset hallitukset aikaisempina 20 vuotena yhteensä”.

Seppo Hentilän mukaan Stalinin puhdistuksissa menehtyi enemmän Saksan kommunistisen puolueen johtohenkilöitä kuin Hitlerin keskitysleireillä. Ribbentrop-sopimuksen jälkeen Stalin kuin vakuuttaakseen ystävällisyyttä Hitleriä kohtaan luovutti Puolan rajalla Brest-Litovskissa satoja Neuvostoliittoon paenneita saksalaisia kommunisteja Gestapolle. Suurin osa heistä siirrettiin välittömästi natsien keskitysleireille. Joukossa oli Saksan kommunistijohtajan Heinz Neumannin vaimo, gulagiin ”kansanvihollisen vaimona” tuomittu Margareta Buchberg-Neumann, joka selvisi hengissä Ravensbrückin keskitysleiriltä ja omisti tämän jälkeen elämänsä totalitarismin vastaiselle toiminnalle. Heinz Neumann ammuttiin Neuvostoliiton korkeimman oikeuden sotilaskollegion päätöksellä marraskuussa 1937.

Suomalaisten kommunistien lisäksi Saksan, Puolan, Jugoslavian ja Baltian maiden kommunistipuolueet tuhottiin lähes täysin – niiden Neuvostoliitossa oleskelevat johtajat ja jäsenet teloitettiin tai tuomittiin työleireille. Moni ammuttu kommunisti saattoi viimeisinä sanoinaan mainita Stalinin, ei kirotakseen – niitäkin oli – vaan ilmaisten hämmästyksensä siitä, ettei Stalin tiennyt, mitä maassa tapahtuu.

Stalinin suurpuhdistuksen aikana Otto Wille Kuusinen oli todistamassa suomalaisen kommunismin täystuhoa. Vain hän ja muutama muu Neuvostoliitossa oleskeleva suomalainen kommunistijohtaja selvisivät teloitukselta tai gulagilta. Terijoen hallituksen ministerien vähäinen määrä (7 ministeriä) kertoo karun totuuden, enempää johtavia tovereita ei juuri ollut käytettävissä. Kuusinen ei vaarantanut asemaansa Stalinin silmissä muita suomalaisia – edes omaisiaan – auttamalla. Hänen tyttärensä Hertta Kuusinen oli OWK:n Neuvostoliitossa asuvista omaisista ainut, joka säilyi vainojen aikana vahingoittumattomana, hänkin palaamalla Suomeen ennen suuren terrorin käynnistymistä.

Kuvaavaa oli Kuusisen suhtautuminen varhaiseen taistelutoveriinsa Edvard Gyllingiin. Stalinia myötäillen Kuusinen käänsi Gyllingin viaksi Neuvosto-Karjalan suomalaistamisen. Isovenäläisen šovinismin syrjäyttäessä liberaalimman kansallisuuspolitiikan Kuusinen syytti Gyllingiä passiivisesta suhtautumisesta ”suomalaiseen chauvinismiin”. Kuusisen mukaan mitä kauemmin Gylling oli ollut Karjalassa, sitä enemmän sinne pääsi lahtareiden agenteja tunkeutumaan, ”passiivisuus muodostui luokkavihollisen avustamiseksi”.

Kuusinen valitsi isovenäläisen šovinismin ja säilytti henkensä; hänen oma puolueensa ja edelleenkin tuntematon määrä ihmisiä tuhottiin suurimmassa suomalaisiin kohdistuneessa joukkomurhassa.

Toukokuussa 1940 perustetun Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyyden seuran perustajajäseniin miehensä Mauri Ryömän kanssa kuulunut kirjailija Elvi Sinervo tuomittiin seuran lakkauttamisen jälkeen heinäkuussa 1941 kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen valtiopetoksen valmistelusta. Sinervo kirjoitti myöhemmin Tilanne-lehdessä lukeneensa saksalaisen kommunistin Susanne Leonhardin kirjan (*Gestohlenes Leben*, 1956) kahteen kertaan. Susanne Leonhard oli saksalainen kommunisti, joka natsien vallankaappauksen jälkeen pakeni henkensä kaupalla Neuvostoliittoon. Leonhard ehti oleskella Neuvostoliitossa vain vuoden ennen kuin hänet tuomittiin trotskilaisuudesta viideksi vuodeksi pakkotyöhön. Leirien käytäntönä oli, että rangaistuksia usein pidennettiin – Leonhardin viisi vuotta muuttui kahdeksitoista.

Ensimmäisen kerran Sinervo luki saksalaisen kollegansa vaellusvuosista Neuvostoliiton vankiloissa ja leireillä ennen kuin ”toveri Hruštšov oli antanut meille luvan syödä hyvän ja pahan tiedon puusta”. Ensimmä-

mäinen lukukerta oli pahanmakuinen, kirja kuului Sinervon määrittelyn mukaan epäilyttävään luopiokirjallisuuteen. Sinervon tajuntaan piirtyi kirjan sivuilta sivistynyt, poliittisesti aktiivinen nainen, ”halveksivaa katkeruutta Stalinin kommunismia kohtaan uhkuva, seikka joka lisäsi vieroksuntaani”.

Sinervon tapa vieroksua Neuvostoliiton todellisuutta kuvaavia kertomuksia oli hyvin samankaltainen kuin meidän nuortaistolaisten Neuvostoliiton todellisuutta valottavien teosten, kuten Arvo Poika Tuomisen kirjojen, halveksunta antikommunistisena propagandana. Sinervo luki kirjan käsityksensä, että kirjoittaja kieltämisestään huolimatta oli trotskilaiseen salaliittoon jotenkin sekaantunut, suunnilleen samanasteinen ”syyllinen jommoisena minua pitivät ne, jotka aikoinaan panivat minut vankilaan”.

Ensimmäinen lukukerta pakotti Sinervon kertaamaan menneisyyden tapahtumia, vertaamaan siihen, mitä oli ennen kuullut ja lukenut tuosta alueesta, josta ”kunnon kommunistit eivät puhu eivätkä tiedä tarkkaan”. Sinervolla oli epämääräinen käsitys, ”että vankiloita ja leirejä tietenkin oli, että suurissa puhdistuksissa ja sodan aikana oli tapahtunut vissi prosentti oikeusmurhiakin, että vallankumouksen myllerryksessä tapahtuu kaikenlaista, että olosuhteet huomioon ottaen...” Sinervo päättää verukeluttelonsa loputtomuutta kuvastamaan: ”jne. jne.”

Sinervon pitkässä vuodatuksessa kuvaavia ovat juuri lopun jne-lyhenteet. Ihmisyyden vastaisia rikoksia selitettiin ja puolusteltiin kulloiseenkin hetkeen ja paikkaan sopivilla sanoilla. Tiedettiin jotain, mutta usko Staliniin ja asiaan vei voiton epäilyksestä, usko pani puolustamaan yhteiskunnallisen ihanteen murskajaisia kuhunkin hetkeen ja keskustelukumppaniin sopivalla selityksellä.

Kun Hruštšov oli raottanut hieman Stalinin rikosten laajuutta ja julmuutta, luki Sinervo kirjan toiseen kertaan. Tällä lukemalla kirjan vaikutus oli toisenlainen. Hän ymmärsi kirjan olevan inhimillinen todistajanlausunto tajuten Susanne Leonhardin ja kymmenien tuhansien kohtalosta hirvittävimmän: heidät tuhosi oman aatteen vääristynyt toteutuma, sosialismi, joka ajan oloon sai kummitusmaisia piirteitä ja jossa ohimeneviksi uskotut ilmiöt vakiintuivat ja ”tuntuivat muuttuvan niin erottamattomasti rakennelmaan kuuluviksi, ettei niitä uskallettu purkaa pelosta, että kaikki luhistuisi”.

Urho Jokinen käsitteli Suomen kommunistivainoja Kuusisen auktoriteettiin tukeutuen suunnatakseen nuoren kuulijakunnan huomion pois Neuvostoliiton terrorista, vaikka hänelle naapurimaan murhenäytelmä oli omakohtaisestikin tuttu, olihan hän tietoinen isänsä teloituksesta. Stalinin vainot olivat SOL:n juhlan aikaan ajankohtainen teema. Itsesensuurista huolimatta Suomessa oli lähivuosina julkaistu useita punaista terroria käsitteleviä kirjoja. Esimerkiksi Susanne Leonhardin pojan Wolfgang Leonhardin kirjoittamat kaksi kirjaa (*Vallankumous karkottaa lapsensa* ja *Kreml Stalinin jälkeen*) suomensi 1960-luvun puolessavälissä Ilkka Ryömä, Elvi Sinervon poika. Jevgenia Ginzburgin *Rajumyrskyn halki – kronikka yksilönpalvonnan ajoista* ilmestyi suomeksi 1967, suomentajana Esa Adrian, Elvi Sinervon sisarenpoika.

Aleksander Solženitsynin kirjoja oli suomeksi julkaistu vuodesta 1963 alkaen: *Ivan Denisovitšin päivä* vuonna 1963, *Syöpäosasto* 1968 ja *Ensimmäinen piiri* 1970. (*Vankileirien saaristo* on sitten luku erikseen.) Vuonna 1971 ilmestyi länteen toimitettu *Hruštšev muistelee*. Kirjassa julkaistu Stalinin vainoja käsittelevä salainen puhe vuodelta 1956 oli pääosin vuotanut suomalaisiin sanomalehtiin jo aikoinaan, mutta monelle nuorelle vasemmistolaiselle se oli ennestään tuntematon dokumentti.

Urho Jokinen tiesi, että valkoisen Suomen punaisiin kohdistama vaino ja vankileirien joukkotuho vuonna 1918 olivat nuoren polven suuren mielenkiinnon kohteena. Ne herättivät kiihkeää keskustelua, myös porvaristoon kohdistuvaa vihaa ja syytöksiä sen verisen historian takia. Meille nuorille vasemmistolaisille työväen asian puolustaja, vankilassa istunut kommunisti oli sankarihahmo, marxilaisen aatteen luokkatietoiseksi kasvattama ja ohranan vankilan taistelutahtoiseksi karaisema, luokkansa parhaimmiston kuuluva. Näitä työväenliikkeen veteraaneja me arvostimme, ja poliittinen yhteistyö heidän kanssaan oli tiivistä.

Esikuvasta kävivät myös puoluetta lähellä olevan sivistyneistön veteraanit. Urho Jokinen oli aikoinaan seurannut Kirjailija- ja taiteilijayhdistys Kiilan jäsenten erkaantumista puolueen ohjailusta. Hruštšovin puhe oli johtanut puoluejohdon ja harvalukuisen sivistyneistön törmäyskurssille, mistä viisastuneena Jokinen katsoi tehtäväkseen kääntää nuorten katseen pois kiilalaisten poliittisen ajattelun muutosvaiheesta

ja puhua niistä ajoista, jolloin kiilalaiset olivat vankilassa ja Jokisen mielestä vielä kunnon – joskin epäluotettavia – kommunisteja.

Kun toisessa maailmansodassa Suomi valtasi Itä-Karjalan, miehittäjät suorittivat Itä-Karjalaan jääneiden 86 000 asukkaan erottelun ”kansallisiin” ja ”epäkansallisiin”. Edellisiin kuuluivat suomensukuiset, jälkimmäisiin isovenäläiset. Suomalaisten tavoitteena oli luoda rodullisesti puhdas suomensukuinen Karjala, joka liitettäisiin Suomen valtioalueeseen. Mannerheimin käskystä epäkansalliset 24 000 ihmistä internettiin keskitysleireille.

Ylipäällikön käskyn taustalla oli Stalinin elokuun alussa 1941 pitämä radiopuhe, jossa hän antoi käskyn totaalisesta sodankäynnistä. Stalin vaati muodostamaan partisaaniosastoja ja ryhtymään sissisotaan kaikkialla miehityillä alueilla ja rintamien selustassa. Suomen vankileirien kielteinen julkisuus Tanskan, Ruotsin, Sveitsin, Ison-Britannian ja Yhdysvaltain lehdistössä vaikutti siihen, että päämaja ohjeisti viranomaisia kohentamaan vanki- ja siviilileirien oloja. Leirien kuolleisuus väheni merkittävästi.

Kirjassaan *Niin muuttuu maailma* (1978) Taisto Sinisalo kertoo yrittäneensä tutkia – todennäköisesti Moskovan tovereiden suosiollisella myötävaikutuksella – mitä tapahtui sodan aikana suomalaisten miehityillä alueilla Neuvosto-Karjalassa. Venäläisiin lähteisiin tukeutuen hän kirjoitti paikallisen väestön julmasta kohtelusta ja keskitysleireistä. Suomalainen tutkimus on myöhemmin vahvistanut SKP:n varapuheenjohtajan kritiikin suomalaisten julmuudesta ja vanki- ja keskitysleirien ravinnon ja terveydenhuollon puutteiden aiheuttamasta korkeasta kuolleisuudesta, myös vankien ampumisesta.

Itä-Karjalan siivilileireillä kuoli Lars Westerlundin tutkimuksen (2009) mukaan 4 279 internoitua. Suurin osa kuolemantapauksista ajoittui vuodelle 1942, jolloin elintarvikkeiden niukkuus Suomessa oli sota-ajan pahin. Maatilojen oli luovutettava siemenviljaa kulutukseen. Väli- ja rauhasopimuksen jälkeen suoritettiin perusteellinen tutkinta vankileirien sotarikoksista. Yli 3 000 tapausta tutkittiin ja syytteitä esitettiin 1 400. Oikeudenkäynneissä noin puolet syytetyistä tuomittiin. Tuomiot olivat useimmissa tapauksissa lieviä, mutta osa tuomittiin elinkautiseen vankeuteen.

STALININ MILJOONAT

Jos Sinisalo olisi kirjassaan muistanut mainita Suomen sotarikostuomiot ja kuvannut, mitä samaisessa Neuvosto-Karjalassa tapahtui sotaa edeltävinä vuosina – suomalaisille, inkeriläisille, karjalaisille sekä USA:n ja Kanadan suomalaisille, venäläisille ja monien muiden kansojen kansalaisille – olisi hän ihmisiä erottelematta ja karsinoimatta asettunut puolustamaan ihmisyyttä julmuuteen syyllistynyttä tahoja suojelematta. Hän ei kirjassaan puhu sanaakaan Neuvosto-Karjalan väestöön ja suomalaisiin pakolaisiin kohdistetusta vainosta, ei edes tovereinaan pitämiensä suomalaisten punapakolaisten ja kommunistien joukkotuhosta.

Sinisalo oli opiskelemassa Neuvostoliitossa vuosina 1955–1957, jolloin Stalinin terrori nousi hallitsemaan neuvostokansalaisten julkista keskustelua. ”Näin läheisesti miten vaikeaa aikaa se oli monelle neuvostoliittolaiselle. Ja vaikeaa se oli varmasti monelle kommunistille.” Vastaavasti Hruštšovin vallassaolon viimeisinä vuosina 1962–1964 Moskovan puoluekoulussa opiskellut Urho Jokinen kuittasi asian loppuun käsitellyksi. Sinisalo kirjoitti: ”Yksilöpalvonnan virheiden oikaisemiseksi NKP ryhtyi päättäviin toimiin ja me suomalaiset kommunistit olimme tässä työssä mukana.”

No, jos uskoo tähän, niin sittenhän Sinisalo olisi voinut kirjansa lukijoille avata tuota NKP:n ja SKP:n päättäväisyyttä suomalaisten ja suomalaisten kommunistien kohtaloiden selvitystyössä. Tätä hän ei kuitenkaan tee vaan esittää ihmetyksensä: ”Miksi porvarillisissa piireissä jatketaan yhä edelleen stalinismikampanjaa?”

Sinisalon kirjan anti vertautuu Urho Jokisen tapaan suunnata huomiota pois neuvostojohdon terrorista. Molempien vaikenemiseen vaikutti ratkaisevasti Moskovan johdon kanta. Hruštšovin syrjäyttämällä vuonna 1964 pantiin NKP:n johdossa lopullinen piste massamurhapolitiikan käsittelylle, asia oli tämän jälkeen Neuvostoliiton sisäinen asia. Solženitsyn on kuvannut Hruštšovin syrjäyttämistä ”pieneksi lokakuun vallankumoukseksi”.

Stephen F. Cohen kirjoittaa teoksessaan *Gulagista selvinneet* Hruštšovin jälkeisen ajan olleen despoottin rehabilitoinnin aikaa. 1960-luvun loppuun mennessä Stalin oli kohotettu takaisin jalustalle historiallisena johtajana. Maataloustuotannon kollektivisoinnin ja sodanaikaisen

johtajuuden arvostelu oli kielletty, vainojen uhrien rehabilitointi oli lopetettu ja antistalinismi tuomittiin kommunismin vastaiseksi Neuvostoliiton vihollisten kehittämäksi iskusanaksi.

Kirjailijat, jotka olivat teoksillaan saavuttaneet suosiota kuvatessaan rohkeasti Stalinin aikakautta, joutuivat julkaisuboikottiin, ja osa heistä karkotettiin maasta. Stalinismin tutkimukseen osallistuneita historioitsijoita kohtasi sama kohtalo. Stalin, jonka balsamoidun ruumiin Hruštšov poistatti Leninin vierestä vuonna 1961, palasi mausoleumiin vuonna 1970, ei enää sisälle vaan Kremlin muurin suojaan rintakuvana, mikä vapautti symbolisesti terroristijohtajan rikossyytteistä.

Vuoden 1961 puoluekokouksen aikana punainen tori suljettiin ja Leninin mausoleumi peitettiin vanerikehikolla. Stalinin balsamoitu ruumis kannettiin ulos jalat edellä – tapa joka talonpoikaisen uskomuksen mukaan turvaisi, ettei kuollut paholaisen muodossa palaisi takaisin kiusaamaan eläviä. Yöllisessä operaatiossa tyrannin ruumis laskettiin syvään hautaan, joka mullan sijaan täytettiin betonilla kuin esteeksi, ettei Stalin nousisi enää koskaan häiritsemään Venäjän ja maailman ihmisiä. Toisin on käynyt.

Jevgeni Jevtušenko kirjoitti runon ”Stalinin seuraajat” (suom. Pentti Saaritsa). Hän ihmetteli, oliko Stalinin arkkuun asennettu puhelin.

kannoimme hänet mausoleumista,
totta kyllä, mutta miten Stalin
kannetaan ulos
Stalinin seuraajien sydämistä!?

--

niin kauan kuin maan päällä
elää yksikin Stalinin seuraaja
niin kauan on Stalinilla
yhä oma mausoleuminsa.

Taisto Sinisalo tavallaan vaati unohtamaan tarpeen tutkia suomalaisten kohtaloa Stalinin vainoissa nostamalla kirjassaan Neuvosto-Karjalan väestön esimerkiksi tavasta suhtautua menneisyyteen. Sinisalon mukaan tasavallan väestön ”henkisen suuruuden” kokee siinä, etteivät he ikään kuin muistakaan suomalaisten taholta kokemaansa: ”Varmasti se ei ole

kokemaansa unohtanut, mutta se tahtoo katsoa eteenpäin.” Sanat oli itse asiassa suunnattu kotimaan tarpeisiin, suomalaisten kohtaloa 1930-luvun Neuvostoliitossa ei tulisi enää tutkia – asia oli loppuun käsitelty.

Vuosien 1954–1963 välisenä aikana Neuvostoliitossa rehabilitoitiin 700 000–800 000 vainojen uhria. Brežnevin ja hänen seuraajiensa aikana omaisten vaatimuksesta rehabilitoitiin pieni osa vainojen uhreista, mutta miljoonien ja miljoonien muiden osalta piti odottaa yli kaksi vuosikymmentä ja Mihail Gorbatšovia. Gulagista hengissä selvinneiden kohtalona oli elää toisen luokan kansalaisina, ja suurin osa heistä jäi vaille korvauksia laittomasta vangitsemisesta ja vankeudesta.

Aleksandr Jakovlevin johtama vuonna 1989 perustettu uusi rehabilitointikomissio käsitteli vuodessa 280 000 oikeusjuttua ja puhdisti 367 690 ihmisen kunnian. Hän arvioi, että ensimmäisen vuoden aikana valtavasta urakasta oli tehty kaksi prosenttia.

Vainoja tutkineen Venäjän parlamentaarisen erityiskomission johtajaa kenraali Dmitri Volkogonovia hirvitti asiakirjoja lukiessa neuvostojohdajien kyynisyys. 12. päivänä joulukuuta 1937 oli tehty ennätys. Stalin allekirjoitti yhdessä Molotovin kanssa 3 167 ihmisen teloitusmääräyksen ja siirtyi työrupeaman jälkeen kumppaninsa kanssa katsomaan elokuvateatteriinsa viihdyttäviä filmejä ja nauttimaan Gruusian viinejä ja herkullisia yöpaloja.

Kommunismmin mustassa kirjassa Stéphane Courtois on päätenyt Neuvostoliiton osalta vähintään 20 miljoonaan kuolleeseen. Anne Applebaumin arvion mukaan vankileirien saaristoon ja kotiseuduiltaan karkotukseen lähetettiin noin 30 miljoonaa ihmistä.

Jokaisen kylmän numeron (gulag-vangit merkittiin takkiin ommellulla numerolla) taustalla on niin vainojen yksityisen uhrin kuin hänen läheistensä syvä inhimillinen kärsimys ja tragedia. Lopullista totuutta neuvostoihmisten kärsimysnäytelmästä ei ehkä koskaan saada selville. Kaikkien tutkijoiden vaikeutena on se, että valtiolla, jonka toimeksiantoina ihmisten vangitseminen ja murhaaminen tapahtui, ei lyhyeksi jääneitä jaksoja lukuun ottamatta ole ollut valmiutta tutkia traagista historiaansa puhumattakaan siitä, että Venäjä olisi tehnyt aloitteen bolševikkien rikosten käsittelystä kansainvälisessä oikeudessa.

Venäjän Kaukoidän pohjoisosissa sijaitsevan Magadanin Gulag-museon tutkija Aleksei Makejev kertoo, että alueen gulag-vankien rekisteri-

kortit on tuhottu. Tietojen tuhoaminen perustuu vuonna 2014 annettuun salaiseen määräykseen, jossa venäläisiä viranomaisia ohjeistetaan tuhoamaan kaikkien vankien rekisterikortit. Vladimir Putinin Venäjä pitää maansa vainojen tutkimusta ulkomaisena uhkana. Kansainvälistä rahoitusta nauttiva, Andrei Saharovin perustama Memorial-järjestö luokitellaan ”ulkomaiseksi agentiksi”, ja viranomaiset estävät ja vaikeuttavat sen toimintaa. Järjestön kohtelulla viestitään Venäjän kansalaisille, että Stalinin aikaiset kärsimykset johtuivat ulkoisesta uhasta, siksi menneisyyden käsittelyä tulee kavahtaa.

Solženitsyn aloittaa Gulag-kertomuksensa viittauksella tiedeakatemian lehdestä lukemaansa uutiseen. Kolyma-joelta oli kaivauksien yhteydessä paljastunut jäälinssi – jäätynyt muinainen virta – ja siinä säilyneitä fossiileja, kaloja ja vesiliskoja. Kirjailija kiinnitti huomionsa uutisen kohtaan, jossa kerrotaan jään rikkoneiden ihmisten syöneen tuoreena säilyneet fossiilit HALUKKAASTI. Kirjailija oivalsi varomattoman uutisen jättimäisen merkityksen välittömästi. Solženitsyn julkisti kirjassaan länteen siirtyneen taloustieteilijän Ivan Kurganovin kokoamat tiedot, joiden mukaan lokakuun 1917 jälkeen vuoteen 1959 mennessä sisäisten kapinoiden (sisällissota mukaan lukien) ja luokkapuhdistusten seuraamuksina kuoli 66 miljoonaa ihmistä.

Solženitsyn on nimennyt Kolyman, ankarien pakkasten, pimeyden ja ikiroudan alueen Gulag-järjestelmän kylmyyden ja julmuuden Navaksi. Magadan on alueen pääkaupunki, joka syntyi, kun Moskovaan oli kiirinyt tietoja alueen lupaavista kultaesiintymistä. Alueen 160 leirin orjatyövängit louhivat kultaa ja muita arvometalleja hakuin ja lapioin. Robert Conquest on nimennyt tämän Gulag-järjestelmän vankileirit arktisiksi kuolemanleireiksi. Vangit vaihtuivat vuosien saatossa uusiin, leirien vahvuus pysyi pitkään puolen miljoonan suuruisena.

Työn, pakkasen, kehnon ravinnon ja vaatetuksen sekä sairauksien puolikuolleiksi näännyttämät kaivosorjat passitettiin vaeltamaan Maidaniin – elleivät kuolleet matkalla – kevyempiin töihin, karsimaan 50 asteen pakkasessa 12 tuntia päivässä pensaista oksia ravintokombinaatin tarpeisiin. Kolyman vangeista ainakin kolmannes menehtyi ja hengissä selvinneet kantoivat loppuelämänsä arktisen helvetin taakkaa.

Kirjailija Varlam Šalamov vietti 20-vuotisen leiri-elämänsä pääosaltaan Kolymassa. Hän kirjoitti, ettei ”kenenkään ihmisen maailmassa pitäisi

tietää millaista leirillä on”. Pahinta Šalamovin mielestä ei ollut se, että joutuu näkemään ihmisen äärimmäisen alennustilan. ”Kauheinta on se, kun tuosta alennustilasta tulee vähitellen osa ihmistä, kun kaikki hänen moraaliset arvonsa alkavat olla peräisin leirin maailmasta, kun rikollismaailman moraalia aletaan soveltaa kaikessa elämässä.” Kirjailijan mielestä leirit olivat valtava koetus ihmisten luonteen lujuudelle. ”Yhdeksänkymmentäyhdeksän prosenttia ei kestänyt sitä koetusta. Yhdessä niiden kanssa, jotka murtuivat, kuolivat ne, jotka kestivät ja yrittivät koko ajan olla kaikkia muita parempia ja ennen kaikkea kovempia itselleen...”

Jokisen ja Sinisalón käsitykset omaksunut nuori polvi vaikení omassa julkisuudessaan Neuvostoliiton terrorista ja vainoista. Soihtu-lehden päätoimittaja rohkeni kirjoittaa lokakuun vallankumouksen vuosipäivän erikoislehdessä syksyllä 1977 stalinismista, mutta samalla hän vaikení siitä. Soihtuun päätoimittaja ei pidä sosialistista Neuvostoliittoa täydellisenä, se ”ei edusta loppuun saakka valmista, se ei edusta kommunismia”. Kukaan ei ole luvannut ”ruusutarhaa”. Neuvostoliiton kommunistinen puolue suhtautuu maahansa ja työhönsä kriittisesti, oli sitten kyse ”Stalinin kauden virheistä, väärinkäytöksistä puolueorganisaatiossa, työkurin rikkomisista rakennuksilla, ammattiliittojen työssä esiintyvistä puutteista jne. jne.”

Päätoimittaja ei uskaltanut esittämään omaa arviota murhapoliitikasta vaan kirjoitti Neuvostoliiton kommunistisen puolueen kriittisestä asenteesta työhönsä. Sattumaa tai ei, Soihtuun kirjoituksessa kummittelevat Elvi Sinervolta tutut jne-lyhenteet. Sinervo kuvasi niillä Stalinin terrorin moninaisia selittämís- ja puolustamistapoja; Soihtu mitätöi ja vähätteli Stalinin rikoksia samaistamalla Stalinin rikokset yhteiskunnallisen elämän arkipäiväisiin ilmiöihin ja vastoinkäymisiin.

Stalinismista ja totalitarismista vaikenemisen periaatetta noudatti myös Tutkijaliiton lehti Tiede ja edistys. Edvard Gyllingiä käsittelevässä muuten asiallisessa katsauksessa Gyllingin kuolintavasta tyydytään toteamaan hänen loppuelämänsä vaiheiden olevan ”hämärän peitossa”, vaikka esimerkiksi Kansan Uutiset oli jo 1960-luvulla julkaissut Gyllingin lasten haastattelun, jossa heidän vanhempiansa kohtalo vahvistettiin. SKP oli saanut jo 1950-luvulla tiedon Gyllingin kunnian palauttamisesta. Suomalaisiin kohdistettu etninen vaino muodostui

myös Gyllingin kohtaloksi. Tästä kirjoittajat vaikenivat. Tutkijaliiton lehti edellytti tieteellistä lähestymistapaa. Tässä tiedelehti noudatti ensimmäisen päätoimittajansa Seppo Toivianen periaatetta, että vielä ei ollut aika Stalinin elämäntyön arviointiin. Tieteellisen kirjoittamisen oli alistuttava poliittiseen uskollisuuteen.

SUOMI 1939, PRAHA 1968

Suomi syksyllä 1939 ja Tšekkoslovakia elokuussa 1968 olivat Moskovan näköpiiristä katsoen puna-armeijalle samankaltaisia operaatioita: kummankin sotatoimen poliittisena tehtävänä oli turvata Moskovalle kuuliainen hallitus hyökkäyskohteessa. Ero oli siinä, että vuonna 1939 oli käynnistynyt Saksan kanssa solmitun sopimuksen ja ”imperialistien välisen sisällissodan” mahdollistama Neuvostoliiton laajentumisen vaihe. Vuonna 1968 puolustettiin toisen maailmansodan jälkeistä Moskovan sotilaallista ja poliittista etupiiriä.

”Tšekkoslovakialaisten puolue- ja valtiomiesten päätös kääntyä Neuvostoliiton ja muiden liittolaisvaltioiden puoleen avun pyynnöllä aiheutui Tšekkoslovakian taantumuksellisten voimien valmistelemasta veljessodan vaarasta”, kirjoitti Pravda ensimmäisen miehityspäivän kirjoituksessaan elokuussa 1968. Joulukuussa 1939 Moskova ilmoitti puna-armeijan ”auttavan” suomalaisia Terijoen hallituksen pyynnöstä. Apua ”pyydettiin” ja apua annettiin, niin Suomessa kuin Tšekkoslovakiassa.

Avunpyyntöjä ei kirjoitettu Helsingissä eikä Prahassa vaan Moskovassa. Praha 1968 ja Suomi 1939 olivat Urho Jokisen ajattelussa proletarisen internationalismin käytäntöä. Prahassa tankit puolustivat sosialismia, talvisodassa ne torjuivat fasistien hyökkäystä ja auttoivat suomalaisia liittoon Neuvostoliiton kanssa.

Prahan tapahtumien aikaan asuin Mikkelissä. Paikallinen Länsi-Savo kirjoitti: ”Atomipommin tavoin havahdutti koko maailman tieto, että Neuvostoliiton, Itä-Saksan, Puolan, Unkarin ja Bulgarian joukot ovat miehittäneet Tšekkoslovakian. Barrikadeja, Molotovin cocktaileja, laukauksia, kuolonuhreja, itkeviä ihmisiä huutoineen: Auttakaa meitä! Auttakaa meitä!” Kremlin ilmoitus ”Tšekkoslovakian johtajien avunpyynnöstä”

palautti Länsi-Savon pääkirjoittajan ajatukset ”vuoden 1939 Kuusisen hallitukseen ja vuoden 1956 Janos Kadarin pyyntöön Unkarissa”.

Mikkelissä en tavannut Prahan panssareiden jälkeisenä syksynä kehtään, joka olisi puolustanut miehitystä. Omat ajatukseni olivat tämän yleisen mielipiteen mukaiset. Kuusis-juhlan osallistujista useimmat pitivät Tšekkoslovakian miehitystä vielä vuonna 1968 imperialistisena tekona, monet olivat mukana Tehtaankadun suurmielenosoituksissa. Vuoden, kahden sisällä monen mielenosoittajan ja miehitystä vastustaneen kanta muuttui.

Sosialistinen Opiskelijaliitto oli tuominnut Tšekkoslovakian miehityksen kannanotossaan 25.8.1968, minkä vuoksi Neuvostoliiton läheystö oli pyytänyt järjestön edustajat keskustelemaan reaktiosta. SOL:n puheenjohtaja Kalevi Kivistö ei silloin eikä koskaan sen jälkeenkään kantaansa muuttanut. Taistolaistunut SOL perui kantansa muutamaa kuukautta ennen Kuusis-juhlaa. Miehitys olikin Tšekkoslovakian kansan edut turvaava, vastavallankumouksen torjuva ja koko Euroopan turvallisuuden suojaava rauhan teko – kuten Pravda heti miehityksen jälkeen kirjoitti, miehitys palveli ”jaloa rauhan asiaa”.

Kantansa perunut ylioppilastalon nuori kuulijakunta oli läpäissyt vanhoille stalinisteille mielihyvän tunteita tuottaneen neuvostouskollisuuden ajankohdan tärkeimmän testin.

OTTO WILLE KUUSISEN JOHDOLLA, QUISLINGISTÄ VIIS

Vuoden 1973 liittokokouksessa Reijo Kalmakurki julisti järjestönsä kulkevan Kuusisen viitoittamaa tietä. Vähemmistöjohdon kehotuksesta SOL oli nostanut Kuusisen esikuvakseen painottaen tämän vuoden 1905 suurlakon aikaista päätöstä kytkeä akateeminen oppineisuutensa työväenliikkeen pyrkimyksiin. Kuusista käsittelevässä tv-dokumentissa *Mies varjossa* (1994) Kalmakurki perusteli Kuusisen nostamista esikuvaksi tarpeella innostaa opiskelijoita vallankumoukseen Che Guevaran kaltaisen suomalaisen sankarin avulla. Kuusisen esiinnostolla haluttiin myös herättää huomiota, ärsyttää porvareita – heidän piti nukkua huonosti.

Sosialistinen Opiskelijaliitto kokoontui vuonna 1975 tunnuksella ”SKP:n johdolla eteenpäin O. W. Kuusisen viitoittamalla tiellä”. Reijo

Kalmakurki esitteli ylpeänä liittonsa tilaa: ”Tänään SOL on olennaisesti toisenlainen järjestö kuin kymmenen vuotta sitten.” SOL oli kehittynyt maamme suurimmaksi poliittiseksi opiskelijajärjestöksi, jonka jäsenmäärä läheni 5 500 jäsenen rajaa. SOL:lla oli yli 40 jäsenjärjestöä, ja sen toiminta ulottui kaikkiin yliopistoihin ja korkeakouluihin ja yhä enenevässä määrin myös ylemmän keskiasteen oppilaitoksiin.

SOL eli toimintansa huippuhetkiä. Kommunistien ja kansandemokraattien kannatus ylioppilaskuntien vaaleissa oli 20 prosentin paikkeilla. Näistä äänistä valtaosan saivat SOL:n ehdokkaat. Tampereen yliopistossa SOL sai vuonna 1977 äänistä yli 23 prosenttia, kansandemokraattien kannatus oli yhteensä 36 prosenttia ja koko vasemmiston noin 56 prosenttia. Kymmenen vuotta aikaisemmin Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan vaaleissa kansandemokraatit olivat saaneet puolentoista prosentin kannatuksen ääniharavanaan Ele Alenius 137 äänellä.

Vuoden 1975 kokouksen jälkeen Kalmakurki matkasi Moskovaan syventämään vallankumousoppejaan kommunistikaadereiden koulutukseen erikoistuneessa kansainvälisessä oppilaitoksessa. Uusi puheenjohtaja Juhani Ruotsalo piti kokousta vakuuttavana liiton ja koko demokraattisen opiskelijaliikkeen kypsyyden osoituksena: ”SOL:n suurena tehtävänä, jonka toteuttamiseen 10. liittokokous antaa luottamusta ja varmuutta, onkin taistella sen puolesta, että Kuusisen viitoittamaa tietä kulkevat yhä laajemmat opiskelijajoukot ja vielä kerran kaikki maamme nuoret.”

Meidän nuortaistolaisten usko asiaamme, aattemme totuudellisuuden ja päämäärämme, sosialismin, lainmukaiseen voittoon oli vahva, ei vain Ruotsalolla vaan myös tuhansilla SOL:n ja SDNL:n jäsenillä. 1960-luvun loppupuolen muutaman kymmenen aktiivin järjestöstä SOL oli kasvanut jäsenmäärältään suomalaisen opiskelijanuorison suurimmaksi poliittiseksi järjestöksi kautta aikojen. Liiton kasvu 1970-luvun alkuvuosina oli myrskyisän vauhdikasta. Kului saman verran vuosia ja myrsky oli taittunut, gloria kadonnut. Jäsenet kaikkosivat ja siirtyivät työelämään. Uusia ei liittynyt, järjestöt kuihtuivat, lehtiä lopetettiin lukijoiden vähäisyyden takia. Maamme nuoriso ei tuntenutkaan kiinnostusta kulkea Kuusisen jalanjalkia. Vuonna 1990 SOL piti liittokokouksen, jossa pantiin piste liiton 25-vuotiselle historialle.

Suomen ja Norjan kohtalossa toisessa maailmansodassa oli tiettyjä samankaltaisia piirteitä. Molemmat maat joutuivat sotilaallisen hyök-

käyksen kohteeksi Stalinin ja Hitlerin solmiman paktin seurauksena. Miehitäessään Tanskan ja Norjan Hitler varmistti selustansa. Kun Molotoville selostettiin operaation suuntautuvan yksinomaan länsivaltoja vastaan Stalinin ulkoministeri toivotti miehitykselle ”täydellistä menestystä”. Norja miehitetiin, Suomi torjui miehityksen.

Niin Norjan kuin Suomen miehityssodassa olivat apuna kulissit, kansansa kohtalon diktaattoreille myyneet maanpetturit. Norjassa nukkehallituksen organisoivat Vidkun Quisling, Suomessa kulissina toimi Otto Wille Kuusinen. Norja oli lakkauttanut kuolemanrangaistuksen vuonna 1901. Sodan jälkeen Norjan Lontoossa päämajaa pitäneen pakolaishallituksen asetuksen pohjalta Quisling tuomittiin kuolemaan ja teloitettiin ampumalla.

On mahdotonta kuvitella, että Norjassa olisi sodan jälkeen voinut toimia – ja saavuttaa vieläpä suuren suosion – nuorisoliike, joka olisi kehottanut kulkemaan Vidkun Quislingin viitoittamalla tiellä.

Talvisodassa Suomen kansa taisteli uhrautuvasti puna-armeijan ja sen kulissina toimineen Terijoen hallituksen miehitysyrittäystä vastaan. Sodan sukupolvella ei ollut illuusioita Stalinin politiikasta ja yhteiskuntajärjestyksestä, punaisen hämärän maan terrori ja kansalaisten alistaminen pakko- ja orjatyöhön tunnettiin Suomessa hyvin. Välirohansopimuksen jälkeinen valvontakomission aika edellytti poliittista varovaisuutta ja itsensensuuriakin, mutta Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden vakiinnuttua sotasukupolven suuri enemmistö sai niellä kiukkunsa, kun heidän taistelunsa merkitys kyseenalaistettiin jopa turhana.

Sotasukupolven lapset kasvoivat aikuisiksi psykiatri Martti Siiralan ”Suomen taudiksi” nimeämässä ilmapiirissä, jossa kansakunnan osoittama kypsyys talvisodassa asetettiin kyseenalaiseksi, vaikka ”juuri sen olisi tullut pysyä poliittisen realiteetin arvossa”.

Kun Mikko Juva palasi vuonna 1966 muutaman vuoden politiikassa piipahduksen jälkeen yliopistoon, yliopisto ja professorikunta olivat entisensä, mutta yksi suuri muutos oli tapahtunut: Juva kohtasi opiskelijan, joka ajatteli ja toimi tavalla, ”mikä oli minulle vieras”. Hänen sukupolvensa avainkokemuksena oli talvisota, kun taas nuorilta puuttui omakohtainen kokemus sodasta. ”Vanhemmat olivat tehneet kaikkensa torjuakseen Neuvostoliiton uhan. Mitä heidän taistelunsa hyödytti, kysyi uusi nuoriso.”

Suomi ja Norja erosivat ratkaisevasti toisistaan uudessa suhteessa miehittäjäsuurvaltaan. Hitlerin Saksa hävisi, ja sodanaikainen miehitysvalta ja maanpetturihallitus säilyivät norjalaisten mielissä vain katkerana ja kipeänä muistona. Suomen miehitystä yrittänyt suurvalta sitoi Suomen omaan sotilaalliseen ja poliittiseen valtapiiriinsä ja säilytti koko olemassaolonsa ajan vahvan otteen paitsi maamme sisä- ja ulkopolitiikkaan myös sen henkiseen ilmapiiriin ja median tapaan käsitellä sodan voittaneen suurvallan ihmisten historiaa ja elämää.

Suomessa oli mahdollista ottaa oma Quisling, maanpetturi Kuusinen, esikuvaksi siksi, että Suomella oli yya-sopimus suurvallan kanssa, jonka poliittiseen johtoon Kuusinen kuului. Yya-ystävyyden nimissä Kuusinen hyväksyttiin Suomessa ja ”kuusislaisia” siedettiin. Valtiotasolla Kuusisen Suomen-vierailu sentään torjuttiin kohteliaasti. Suomalaiset saivat kirotta omaa Quislingiään yksityisesti mutta sovittaa viidennen kolonnan julkisen arvostelun ystäväyden raameihin.

ITÄISEN VAALIPIIRIN PÄÄKONTTORISSA

Sotien jälkeisen ystäväyden pöytätapoihin kuului, ettei Suomessa ainaakaan julkisissa yhteyksissä politiikan piirissä arvosteltu Moskovan vallassa olevia johtajia, mutta Moskova pidätti itsellään oikeuden arvostella, luokitella ja valita suomalaisten poliittisia johtajia. Yya-sopimuksessa ”korkeat sopimuspuolet sitoutuivat noudattamaan suvereenisuuden ja riippumattomuuden molemminpuolisen kunnioittamisen ja toisen valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatteita”, mutta Moskovan käytäntöä saneli enemmän suurvallan tarpeet ja valtioideologia kuin sopimus pikkuvaltion kanssa.

Suomen poliittinen elämä oli syvästi vaurioitunut 1970-luvulla. Moskovan rahoituksella ja suojeluksessa työväenliikettä sai hajottaa ja pyrkiä valtaamaan viides kolonna, joka kommunistipuolueessa vahvaan itsenäisen puolueyhmän asemaan Moskovan ”veljellisellä tuella” nostettuna painosti demokraattisia järjestöjä hyväksymään ohjelmia, joita rustasimme yhdessä ”pääkonttorin” poikien kanssa. Tavoitteena oli palauttaa SKP tiiviiseen Moskovan ohjaukseen ja näin vahvistaa Neuvostoliiton vaikutusta Suomen yhteiskunnallisessa elämässä.

Taistolaiset eivät olleet Suomessa ainoa poliittinen ryhmä, joka puhui tuttavallisesti Moskovasta pääkonttorina ja asioi Tehtaankadulla, ”itäisessä vaalipiirissä” kuin suomalaisessa puoluetoimistossa ikään. 1970- ja 1980-luvun vaihteessa Helsingissä toiminut vaikutusvaltaisin kotiryssä, KGB-upseeri Viktor Vladimirov on kuvannut venäläisten ja keskustapuolueen K-linjalaisten yhteistyötä suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden ja ulkopoliittisten ongelmien käsittelyssä ”yhtenäiseksi hengenheimolaisten kollektiiviksi”. Tehtaankadun miehen mukaan K-linjan miesten seurassa hän tunsii olevansa henkilökohtaisten ystävien piirissä, ”jossa kaikki luottivat toisiinsa täydellisesti. Kukaan ei kohdellut minua ulkovallan edustajana, enkä minäkään nähnyt keskustalaisia ystäviäni toisen valtion edustajiksi.”

Samalla tavalla Vladimirov on kirjoittanut sosialidemokraateista Kalevi Sorsasta, Erkki Liikasesta, Ulf Sundqvistista ja Matti Ahteesta. Myös ”heidän seurassaan me, Neuvostoliiton edustajat tunsimme olevamme omaa väkeä. [– –] En erehdy, kun sanon, että 1980-luvun taitteessa olimme läheisemmissä suhteissa sosialidemokraatteihin kuin sisäisten ristiriitojen repimän veljellisen SKP:n edustajiin.” 1970-luvulla SDP otti paikkansa kekkoslaisena puolueena ja tehtävät, joihin kommunistit ja K-linjalaiset olivat vihkiytyneet 1950- ja 1960-luvuilla. Tämän luottamussuhteen kohokohtiin kuuluu vuonna 1973 junailtu poikkeuslaki, jonka kokoavana kellokkaana toimi Kalevi Sorsa.

Tulevaisuuden utopiana Vladimirovin sanat luottamuksesta ja ystävydestä, maailmasta ilman rajoja ja kansoista siskoina ja veljinä keskenään olisivat paikallaan, mutta ajankuvana ne kertovat kaikesta muusta, ennen kaikkea imperialistisen suurvallan ylemmydestä ja röyhkeydestä ja toisaalta suomalaisten naiiviudesta ja nöyryydestä. Toki Vladimirov väritti tarinaansa ja piti suomalaisia pilkkanaan, mutta ei savua ilman tulta. Varsin tiivistä taistolaisten yhteistyö oli myös kokoomuksen Ilkka Kanervan ryhmittymän kanssa. Heitä historioitsijat luonnehtivat poliitikoiksi, joiden voi epäillä harjoittaneen neuvostoystävyyttä yhtä hartaasti kuin taistolaiset.

Me ”kuusislaiset” emme olleet suomettuneita vaan sovjettuneita. Olimme häkellyttävä osoitus Suomen 1970-luvun poliittisen elämän sairaudesta. Kolmekymmentä vuotta oli kulunut puna-armeijan miehitysyhteyksestä, kun maamme korkeakouluihin ja lukioihin syntyi pa-

rissa vuodessa liike, joka nosti Stalinin valitseman Suomen hallituksen pääministerin esikuvakseen. Moskova oli kahmaissut meidät lujaan ideologiseen syyliotteeseen ja pimentänyt järkemme.

Valheellisen ystävyuden ilmapiiri loi liikkeemme synnylle alustan, ja Moskovan vahva vaikutusvalta teki meistä vakavasti otettavan poliittisen liikkeen. Emme voi syyttää liikkeemme olemassaolosta muuta kuin itseämme, ihan itse me teimme ideologiset ja poliittiset valintamme, vaikka yhteiskunnalliset virtaukset syntyvätkin aina myös tietyssä paikassa ja ajassa.

Me olimme kouriintuntuva esimerkki Siiralan diagnosoimasta Suomen taudista, jota yya-Suomessa kutsuttiin ystävyudeksi. Ystävyyttä se ei ollut vaan kummallista liturgiaa, joka oli mahdollisimman kaukana siitä, mitä hyvä ystävyys voi olla. Se ei ollut tasa-arvoista toisen kunnioitusta, rakastamista, huomaavaisuutta, auttamista ja jakamista vaan syyllistämistä, kiusaamista, valehtelua, lannistamista, painostamista, uhkaamista ja yksityisyyden loukkaamista.

Suurvallan vahvan vaikutuksen koko sotien jälkeiseen yhteiskunnallisesti aktiiviseen sukupolveen mahdollisti osaltaan suomalaisen henkisen vastarinnan heikkous, mikä ilmeni varsinkin itsesensuurin korostuneessa roolissa. Martti Siiralan tavalla ajattelevien vaikutus suomalaisessa julkisuudessa oli vähäinen, vaikka itse ajatustapa eli vahvana suomalaisten keskuudessa.

Merkittävä oli Carl-Gustaf Liliuksen itsesensuurikritiikki vaikutusvaltaisessa lontoolaisessa *Index on Censorship* -julkaisussa vuonna 1975. Se oli piikki Etykiä valmistelevalle Suomen lihassa ja herätti myös laajaa kansainvälistä huomiota. Suotta ei Bernard-Henri Lèvy luonnehtinut Mikkulan kirjailijakokouksessa vuonna 1979 Suomea ”aivojen kansandemokratiaksi”. Liliuksen artikkelin johtopäätös oli: ”Itsesensuuri on pelon merkki.”

Neuvostoystävyytemme taustalla kummitteli sodan ja miehitysritysten perimä – ei kommunismin vaan Venäjän ikuisuuspolitiikan, laajentumisen aave. Valtioiden välillä voi vallita kunnioitus ja luottamus; ystävyys syntyy ihmisten kesken. Tähän ei Neuvostoliitolla ollut valmiutta. Suomalaiset saivat matkustaa joukolla Neuvostoliittoon, mutta suuren maan turismi Suomeen oli vähäistä ja holhouksen alaista. Elävän vuorovaikutuksen syntyminen ei voi syntyä valvonnan alaisena.

Itäisen naapurimme kansalaiset tiesivät valvovan silmän olemassaolon, osa heistä itsekin kuului ilmiantajien verkostoon.

Taistolaisuuden olennainen piirre oli näkemys yhtäältä Neuvostoliitosta ja sen puolueesta poliittis-filosofisen totuuden haltijana, toisaalta sen valtiorakenteen maailmanlaajuisesta voitosta. Nostamalla Kuusisen esikuvaksi asetuimme sotiemme voittajan puolelle, pidimme sotiemme lopputulosta ”edistyksen” voittona ja katsoimme voittajan edun ja meidän etumme olevan yhteinen.

Tämä asenne, politiikkamme ydinajattelu teki meistä viidennen kolonnan, joka yhdisti oman menestyksensä ja tavoitteensa suurvallan etuun ja tavoitteisiin. Me omaksuimme rauhan oloissa poliittisen tehtävän, joka Kuusisella oli talvisodassa – Suomen sovjetoinnisen. Terveiset Mikko Juvalle: Onneksi meidän ei tarvinnut testata taistelukestävyttämme sodan oloissa.

Olimme silti suoraa jatkoa illegaalisen kauden stalinisteille, jotka oli koulutettu Moskovassa ymmärtämään toimintansa osaksi suurvallan laajentumispolitiikkaa. He olivat Neuvosto-Suomen rakentajia. Me nuoret rakensimme liiton tämän sukupolven poliittisen tradition ja siihen sitoutuneiden kommunistien kanssa. Max Jakobson nimesi taistolaisuuden osuvasti ”poliittiseksi Porkkalaksi”, jonka tehtävänä oli valmistella Suomen henkistä miehitystä. Me olimme ”tulenjohtajia”, jotka osoitimme muille maalin, johon ampua.

Jälkikäteen häkellyttävintä oli puoluepoliittisen valintamme helpous, itsestänselvyys, luontevuus. Emme me kokeneet liittoutuvamme imperialistisen suurvallan kanssa, vaan mielestämme Neuvostoliiton valtioideologia oli viisas oppi, jonka mukaan rakennettu yhteiskuntajärjestelmä pyrki noudattamaan humanistisia ihanteita. Moskovan julistama proletariaatin kansainvälisyys oli mielestämme luonteva jatko puolustaa työläisten asemaa kansainvälistyvässä maailmassa. Pidimme itseämme sukupolvemme parhaimpina ja erosimme muista poliittisista ryhmistä siinä, että opiskelimme ja sovelsimme tieteellistä maailmankatsomusta, ainutta ja oikeaa.

Marxin oppi on kaikkivoipa, sillä se on oikea, sanoi Lenin.

Pidimme valintaamme nerokkaana. Siitä luulosta kumpusi intomme opiskella Neuvostoliiton valtioideologiaa marxismi-leninismiä, vahvistaa valintamme ideologista perustaa. Totalitaristisen maailmanselityksen

vaikuttavuuden takana oli sodan voittajan mahti, siitä sai tehonsa suurvallan ideologinen painostus ja propaganda.

On turha kieltää sitä, että olimme imperialistisen suurvallan uskollisia matkijoita ja seuraajia. Moni taistolainen on perustellut jälkikäteen ideologis-poliittista valintaansa vetoamalla nuoreen ikäänsä. Sillä ei silti voi selittää taistolaishurmoksen pitkittynyttä kestoja saati sitä, että moni käännyttäminen oli ehtinyt jo hankkia paljon elämäkokemusta. Moni mukaan tempautunut 60-lukulainen oli kymmenenkin vuotta vanhempi kuin vuoden 1968 ylioppilaat, nuortaistolaisuuden liikevoima.

Tässä ilmapiirissä kulutimme hukkaan nuoruutemme parhaat vuodet. Mutta sitä ennen palatkaamme alkuun.